

DOMIN SVET

LETNIK 39. V LJUBLJANI 15. NOVEMBRA 1926. ŠTEVILKA 8.

RIHARD JAKOPIČ: SLEPEC.

OSMERO PESMI.

(Idila.)

IVAN PREGELJ.

10. Sovetnika Orešca godovni dan.

Auf die Postille gebückt... Oprostite vsi živi emblem elizijskega blaženstva nemško besedo, ki je ušla piscu izpod peresa. Iz Vossove idile se mu je neprisiljeno vzela, dasi ni točna. Gospod sovetnik Orešec je bil za svoj visoki god pač kakor Vossov

poštenjak Tam popil pri obedu steklenico vina. Zgodilo pa se je to v juniju in ne pozimi in glave tudi ni naslonil na postilo, temveč na slovensko knjigo Prešernovih Poezij na tisti strani, kjer se bere o Andrejčku in Barbki. Smešno berilo za starega gospoda. Kakorkoli, bi dejal Cankar. Svetniku se je iz slovenske idile vzela misel na njegova dva varovanca, na mladca, ki cedro pozna, na mladenko, ki diše edenski mir. Iz dobre misli pa se je tedaj spletla svetniku živa sanja, ki se je kot sanje zavedel seveda šele, ko se je zbudil. Lenobni bralec bo menda zdaj zadovoljen. Uveli smo čudno vsebino nadaljnega, kakor gre po starih predpisih pripovedovati zložno in pametno, česar se že imenovani Cankar kljub resnim opominom do smrti navadil ni bil...

»Hm,« je spregovorilo čudno zagrljeno in nekam trudno, »hm. Redoljub, je rekel. Lepo ime! Le če bi vedel, ali je sebe tako nazval ali pa mene. Sebe? Mene? Sebe? Mene? To se vpraša! Se-be? Me-ne? Se-be? Me-ne?«

»Hm!« je zagodel tedaj tudi svetnik Orešec, »hm! Kaj pa če sem se-be in te-be, se-be in te-be, stari komilton, ki do danes nič nisem vedel, da govoriti znaš!«

»Stari komilton, hehehe,« se je zahahljal svetnikov časoslov, »da se čudiš? Nil novi sub sole, glej! Zakaj ne bi stara ura govorila? Saj je dovolj dolgo molčala. Čas ka-zala, pa mol-ča-la, dos-ti dol-go...«

»Dolgo, komilton. Od tistih dni, ko je stala na komodi v Loki pri Plavcu, odkoder se je za doto preselila k Lovričevemu Janezu, pa se spet selila k urarju in od urarja v gorsko župnišče in iz župnišča kot zapuščina zvesti kuharici, ki je mlademu dijaku Orešču volila svoje zadnje in svoje vse.«

»Zgovoren si,« je odgovoril časoslov, »v nerodnem stavku si povedal skoraj vse. Treba pa ni bilo. Stara ura ima svoje spomine pač le v glupi šolski nalogi. Bral sem jih, ko si vsako leto zopet — heu te miserum! — z rdečilom beležil slovnico vanje. In hoc non te laudo.«

»Kaj hočeš, predpisi,« se je opravičil šolnik.

»Kaj predpisi! Dovtip, dovtip, učeni prijatelj, dovtip, če veš, kaj je to, dov-tip, dov-tip?«

»Komaj bi vedel. V šoli jih ni.«

»Pa so iz šole. Pa še v slovensko opero, najmlajšo. Glavni junak v njej je nem od kraja do konca. Dov-tip, prijatelj, dov-tip.«

Stari časoslov se je zgubil v svojo trpko življenjsko govorico. Že je dvomil stari šolnik, da bo še spregovoril po človeško. Pa se je komiliton znova zahahljaj in rekel:

»Redo-ljub, redoljub! Ali pa umeš, kar rečeš? Ali si šel besedi do dna? Ali ne misliš, da je morda glupa?«

»Glupa? Kako misliš, komiliton?«

»Glupa, sem dejal, in lepa tudi ni. Tako uho imam pač, huduj se ali pa ne. Beseda tvoji strežnici Meti iz ust je cvet, iz tvojih šolskih bukev modrost pa smet. Tu cvet, tam smet, cvet, smet...«

»Beseda je beseda,« je odgovoril skoraj nejevoljno šolnik.

»Pa ni, pa ni, pa ni,« je ugovarjal časoslov. »Pa se jagod s slike najej, pa se mleka iz pesmi napij! Tako bom dejal in le tisto je prav, kar živi.«

»Že kar po godčevsko golčiš,« se je otresal svetnik.

»Propoved visoko v hoduljah ti gre. Ti mene umeš, jaz včasih te ne!« je znova grajal časoslov.

»Od moje modrosti si zajel, pa se prevzemaš, komiliton!«

»Od tvoje modrosti? Haha. Redoljubova modrost! Kaj pa je to?«

Ne žali, prijatelj!« se jadi šolnik.

»Dov-tip, dov-tip,« se roga v krasnem ritmu časoslov. »Govori o modrosti! Pa besedi pomena ne ve. Iz knjige in šolske naloge pač. Iz krilatice na hoduljah visečih, bobnečih, strašečih, ha-ha, ha-ha.«

»Tedaj me ti uči, če bolje veš. Govori! Kaj je torej modrost?«

»Mladost!«

»Mladost? Ki prav nič za red ne ve?«

»Zato, ker ji ga treba ni!«

»Bridek si, kot žolč, komiliton!«

»Plehek si kot dežnica, šolnik!«

»Petdeset let sem v mlade duše cepil lepih naukov.«

»Dovolj, da spoznaš, kako samopriden si bil.«

»Nadut? Domišljjav?«

»Norčav!«

»Norčav si ti, komiliton.«

»Resnično, do smrti ne boš prav umel.«

»Errando discimus, pač.«

»Docendo, je učil iluminat z železnim čelom.«

»Errando, je prav.«

»Docendo, je tudi!«

Kakor v bridki stihomitiji sta se kresala prijatelja. Onemoglo se je rušil šolnik:

»Der Gescheitere gibt nach.«

»Ganz recht, der Professor,« se je rogal časoslov in začel peti brezmejno posmehljivo:

»Gott ist groß, Professor größer, Gott weiß alles, Professor besser.«

»Ali pa se zaveda, da žali?« je planil svetnik.

»Dov-tip, dov-tip, dov-tip,« je gubil časoslov polagoma svoj rezki človeški glas.

Tedaj je svetnik Orešec oko odprl, se prebudil in zavedel. Pred njim je stal zane-marjen človek in se lomil v slovesnih poklonih. Svetnik je strmel. Potem je spoznal in povedal:

»Peter Roža!«

»Jaz sam!« je odgovoril tujec...

* * *

»Jaz sam!« je ponovil z glasom, ki je vela iz njega nekaka težka užaljenost. »Jaz sam! Dobrodošel ali pa ne. Po poslih, ki so nujni.«

»Prosim, sedite,« je bil svetnik takoj ves vljuden in dostojen. Peter Roža je odklonil sedež. Stegnil je roko in položil pred svetnika srebrn novc:

»Dolgujem gospodu goldinar. Tu je denar!«

»Ta malenkost, dovolite,« je bilo skoraj sram svetnika.

»Nič malenkost! Dolžnost,« je odrezal oni in si segel igralsko z desnico na srce.

»Zdaj bom pa še jaz svoje terjal,« je dejal. »Gospod svetnik je namreč blagovolil sumiti o mojem poštenju, imenoval me je takorekoč javno tatu. Zahtevam takorekoč zadoščenja ali pa dokazov, da sem mu jaz zlato uro ukral.«

Gospod Orešec ni bil v majhni zadregi.

»Vili ste me za gumb,« je jecljal plaho, »skoraj bi ga bili sneli —«

»Govorimo o zlati uri, gospod!«

»Nu pa! Veseli me, da ste nedolžni.«

»Zadoščenja hočem, gospod. Kdo je tat?«

Čedni Roža je res nekje našel težko slovesnost. Ti pa, sijajni Odisej iz Begunj,

redoljubni svetnik, si se tisto trenutje v drugo dvignil v višavo in zaklical jezno, nespravljivo, kakor gre govoriti užaljenemu šolniku spričo poredne mladine. Takole si rekel:

»Kdo je tat? Neredni Vi, človek! Pa mene vprašate? Mene, ki vse vem, kdo mi je izmaknil mladostni poem o treh gorenjskih mestih, pa ga kot lastno perje, nesrečna sraka, poklonil mojim najljubšim prijateljem! Tat ste in tam so vrata!«

Kakor vreča, ki so iz nje izsuli proso, je splahnil zdajci Peter Roža.

»Habeant sua fata, libelli,« je rekel bridko prevarjen, se poklonil ponižno in opravičil. Pojde pri priči, je dejal, le da še svoj posel do konca opravi. Z desnico je prožil svetniku drobno pismo, z levico si je segel za hrbet na stol, kamor je bil prej položil močen zveženj.

»Iz Begunj,« je dejal, »kjer se zopet vidimo.«

»Vzemite novec za pot,« je bil hladnovljuden svetnik, ga pospremil k vratom in jih zaprl za njim.

Ko je ostal sam, je odprl pismo. Gospa Meta v Begunjah, gospa Marija v Ljubljani, gospod doktor Jurič in gospodična Anica so ga ljubeznivo vabili na poroko za prihodnjo sredo v Begunjah.

»Pridem, saj sem priča,« je zaživel svetnik. Pa ga je zaskrbelo, utegne li biti povšeči strežnici Meti.

»Mulier fallax,« je mrmral. »Sitnosti bodo. Zaklela se je, da me nikamor več ne pusti.«

V take težave zamišljen je razvezal ovoj, da bi videl, kaj mu je še prinesel nenadni sel. Tedaj se mu je pod rokó razsulo čudno bogastvo tobačnic, darila njegovih tridesetih abiturijentov, en škof, cesarski svetnik, častita duhovščina, morski kapitan in en slovenski spisovatelj...

»Kranjska poštenost!« je zalomil stari gospod z rokami.

Ko pa je zdajci zaslišal, da Meta prihaja, je naglo skrnil prečudno blago. Le dvoje kosov je zdrknilo na tla. Meta je vstopila in povedala, da vabita svetnika za sredo na svojo svatbo Jerica iz mlina pa Mežnarjev.

»V sredo?« je vprašal gospod Orešec in je ponovila.

»Pridem!« je dejal svetnik in dodal tiho: »Le v malin ne!«

Meta pa je opazila tobačnici na tleh in se sklonila ponji.

»Odkdaj pa njuhajo?« je vprašala bridko.

»Ne njuham,« je odvrnil pošteno svetnik in dodal v zadregi: »Sem mislil, Meta! Naj bo to moj svatovski dar.«

»Kaj za nevesto tudi?« se je čudila žena.

»Ali pa za Vas,« je dogovoril starček, da ga je strežnica pogledala srepo. Potem je šla. Verjela je sveto kakor v Boga in je po svoje povedala:

»Na otročjo pamet gredo gospod!«

* * *

Pa ni šel prav nič na otročjo pamet. Kakor premeten šolar je poredno premodril skrbno ženo prihodnjo sredo, oblekel se praznično, rekel, da gre v mlin, pa se dal predrožiti na postajo. Tako je srečno prišel v Radovljico. Bila je njegova š e s t a pot. Genljivo droban, odličen v kroju in kretnji je omahnil z rahlo otrplimi udi mladi nevesti in stasitemu ženinu naproti.

»Mladec, ki cedro pozna in ožep... Mladenka zorna, emblem elizijskega miru...«

Nista mu dala dogovoriti. Dejal je ženin slovesno:

»Donec gratus eram tibi... dokler sem tebi bil drag...«

Dejala je nevesta koprneče:

»Donec grata eram tibi — dokler sem še ljuba ti bila...«

Pa ni zdaj dal on govoriti ne njemu ne njej. »Stojta,« je viknil. »Odložita poroko. Moram v Ljubljano po svoj poročni dar.«

Iz ljube Horacove besede se je bil spomnil stoprv, kje je pustil zadnjič svojo zlato uro. Vlaka sta se križala na postaji. Mladostno se je vrgel v prvi voz za svojo s e d m o pot. Prišel je srečno v Ljubljano. Našel je Maliča, sobarico in tiho sobo z ročno knjižnico na stenski polici. Nad petdeset gostov je v sobi spalo za njim. On pa je stopil bliže, segel na polico po Horacu. Ni odprl knjige, le zadaj zanjo je segel. In glej! Ura je bila tu, zlata, nedotaknjena, le naviti jo je bilo treba.

Kranjska poštenost!

Svetnik Orešec se je odpeljal nazaj proti Radovljici. Kakor kita čolnov gibko je vzvaloval vlak na pot in se lovil kakor med

dvema mejicama v lastni senci in še senci dimov.

V Betanijo, v Betanijo...

Bila je njegova osma pesem, njegova zadnja pot...

11. Epilog.

† Šolski svetnik Frančišek Orešec. Ni ga več med nami! Včeraj, na zadnji lep jesenski dan, ko je zarja večerna gorela izza sivega Triglava staremu Stolu v gubasto čelo in je trudni dan slovo jemal od gorenjske ravni vse do zadnje lehe v lep »Storžčevi dežel'ci« in zasanjanih zatišjih pri Velesovem, včeraj z zadnjo lučjo in prvo zvezdo na mrzlem nebu smo izročili materi zemlji trudnega starčka devetdesetih blagoslovljenih let. Svetnik Frančišek Orešec, have!

Have, anima pia! Težko bi bilo najti šolnika, po pridnosti in dobroti Tebi podobnega! Dve tretjini naših odličnjakov in rodoljubov si nam vzgojil, sebi v neminljivo čast, domovini v prid. Per aspera ad astra, si klical in učil modro živeti po geslu: ne quid nimis. Have, veliki modrec, skromni in ponižni učenjak!

Have, dušni naš oče! Hvaležno je narod sprejel od Tvojega duha lepote in dobrote. Mladina naša si srce plemeniti ob ljubkem berilu o Tvoji loški roži Mariji, ob bridki historiji iz črnega Kranja, ob prečudno dehtivi romanci iz naše Radovljice. V loškem Janezu, ki je Judeža glumil, v nesrečnem vitezu Lanšpreškem in še v lavdoncu Roku občuduje tvoj lep duhovni obraz, ljubi in obožuje s Teboj Plavčevo Marijo, nesrečno Rozamundo sovneško in žlahtno gospo Rotijo. Havete, imagines sanctae! Have, pictor!

Tvoja zadnja leta, svetnik? Sam si povedal o njih, da se je blagoslov nebes osul na Te kakor topel cvet. Užil si svojih osem poti, svojih idilično lepih eklog. Najlepšo, zadnjo, deveto si tudi učakal. Bil si za krstnega botra. Poslej nisi želel nič več. Ne quid nimis, svetnik. Have, have!

Have, veliki Skromni! Kakor vsi veliki možje si umrl z modro besedo na ustih: Ordnung sei die erste Pflicht! Tvoja zadnja beseda nam bodi sveta. Po svoji veliki oporoki boš živel v nas!

Red pa bodi naša prva dolžnost!

Have, have, have!

VRTOVI.

JOŽE POGAČNIK.

Kamenit je trotoar,
trd korakov vanj udar.

Tik za cesto so vrtovi,
rdeči, modri v njih cvetovi.

Zadaj krotke ždijo hiše,
topla v njih domačnost diše.

Ali mreže vzdolž hitijo,
s poti v vrt me ne pustijo...

Skoraj bi pozabil bil,
skoraj bi se užalostil.

Ali sem junak še mlad:
Šel bom, da dospem do — vrat.

ČUDEN SVET.

JOŽE POGAČNIK.

V deželi koščeno belih skal in rdeče ilovice leži med rdečimi bregovi žalostno jezero. V tankih žilah se od-taka voda, zvonklja in moči bujne travnike, vinograde in žitna polja; v jezeru pa leži mirno in pokojno kakor dete. Pobeljene hiše, bele kakor deviška polt in vile s fantovsko pogumnimi stolpiči so v krogu obstopile jezero.

Do brega sta stopila otroka, pastirja bajtarskih koza. Udaril je prvi s šibo po vodi in rekel: »Lojze, povej mi pravljico o našem jezeru!«

»Od davnega je tako. Kadar pridejo nalive, zavijejo jezero v črne megle. Dežuje in z dežjem potrka nekdo na gladino ter prikliče svojega brata zmaja, ki je dorasel pri dnu. Strašni zmaj se dvigne pod nebo in s krili seže do obzorja, da se valovi prestrašijo in tulijo. Zmajev brat si splete iz dežnih pramenov bič in razbiča valove. Po velikem viharju pa nastane velik pokoj.«

»Velik pokoj... Dalje, Lojze!«

»In ni več ne zmaja, ne dežja, ne biča. Ali na dnu jezera požene drugi zmaj; iz večnega semena se rode. Potem zopet potrka od neba.«

»Saj to ni pravljica! To je resnica!«...

»Na gori bomo sezidali cerkev sv. Juriju v čast,« je dejal pastir.

»Bomo jo,« je pritrdil mali.

Čez dvajset let so posvetili na hribu novo cerkev sv. Jurija, z blagoslovljenim oljem so jo mazilili. Sv. Jurij je stal v velikem

oltarju in držal sulico v zmajevem žrelu. Ljudje iz belih hiš so prihajali vsak dan k njemu na obisk. In Jurij je živel z njimi.

Seme v jezeru je ostalo. A sv. Jurij ni čakal, da bi dozorelo; zmaja negodnika je razčesnil in ga ob belem dnevu dvignil iz jezera pod solnčno nebo, da se je raztopil v solncu kot črna sol. — — —

Stala sta zopet pastirja ob vodi, vnuka prejšnjih z istimi imeni.

»Lojze, daj, povej mi zgodbo o našem jezeru!«

In Lojze je povedal.

Tedaj je stopil za njima iz gošče tujec in vprašal: »Kako je ime vašemu jezeru?«

»Gospod, samo pravljica je,« je rekel Lojze in snel klobuk. »Deklica je stala na bregu in prožila fantu v čoln veliko srce iz dragega kruhka, s širokim rdečim trakom prevezano. Rada ga je imela. Pa ji je spodrsnilo, da je padla in utonila. Od tedaj pravimo jezeru Srce.«

»Srce?« se je začudil tujec. »In kje je sv. Jurij, o katerem si govoril?«

»Tam, na Glavi,« je pokazal pastir na solnčni hrib.

»Tam med črnolasimi bori se beli«; je pristavil mali in plaho pogledal tujega gospoda.

Srce, Glava! Čudna imena imate v vašem kraju!«

»Gospod, če vas zanima, oglejte si cerkev! Sulica sv. Jurija je tako težka, da je nihče iz našega kraja ne more omajati. Le sam sv. Jurij ji je kos. Je iz težkega jekla.«

Tujec je še bolj razširil obrvi in se zazrl v jezero in v hrib za njim. V tonečem solncu je bleščala pokrajina, da so od prevelike fuči zbolele oči. Pa saj ni gledal jezera. Kakor da ne gleda s telesnimi očmi, je videl v večerni svetlobi, tajno skrivnost iz večnosti, skrivnost, ki živi pregnana in zaprta na zemlji in so jo razumeli preprosti jezerjani pri sv. Juriju...

Pastirja sta odšla v hrib, kjer so zvonk-ljale koze. Mali se je še obrnil in rekel:

»Ta gospod mora veliko vedeti, ko tako bistro gleda.«

»Drejče, midva sva otroka in ne razumeva nič. On pa razume pravljico in naju pomi-luje, da verjameva take neumnosti.«

Mali ga je začudeno pogledal, del palec v usta in se zamislil, ker Lojzetu ni mogel verjeti.

D. SERAJNIK: OČE.

KADAR SE SKLONI . . .

MIRAN JARC.

Kadar se skloni nad nas molčanje
v večer, ko smo že mnogo govorili,
ko smo mislili, da se poznamo
že desetletja... s kretnjo samo
smo si srca, ujeta v pričakovanje,
prebudili...

Osupli, strmeči se zavemo
življenja, ki smo se ga bali,
kakor da ne smemo
govoriti besede, ki smo jih iskali
v dneh zapuščenih in osamelih, —
zdaj nas je njihov tihi sijaj
iz vrtov skrivnosti belih
pregnil...

Kadar se skloni nad nas molčanje,
zapojo srca kot angeli v raju...
Tiho je okrog mene, okrog naju,
okrog nas vseh, tedaj se je utrnil
hip doživetja in bili smo večnosti
vzvalovanje...

JULIJAN SEVER.

FRANCE BEVK.

35.

Z^{ve} naslednji dan je Julijana nenaden Vencljev odhod razburil. Kakor da je skrita misel za njim. Od gledanja je bil omamljen, oči so bile trudne, duša bi se razjokala, telo bi se sesedlo.

Ko je sedel izmučen na stopnice pred Palazzo Vecchio in gledal v bronaste kipe ob vodnjaku, se je spomnil na mater. Na vrsto pisem ji je odgovoril le s pozdravi. Bil je truden, iz duše je gledala prenasičenost lepote in ni šla v besedo.

Zvečer je napisal pismo:

»Mati, jaz ne čutim več telesa. Zdi se mi, da ga nikoli potreba ni bilo in kar ga je, je duši samo v napotje. Ne imejte me za blaznega niti za norčavega; kar pišem, to je resnica.

Veliko sem pretrpel. Če bi Vi vedeli, bi ne imeli dovolj solz! Vsega Vam še povedati ne morem.

Vendar mi je danes lepo pri srcu. Neizmernost se je pretočila vanj in se raduje v njem. Verjemite, mati, da nisem vedel, da ima toliko duševne sreče svet. To so studenci, ki so neusahljivi. Če sedim pred kipom ali pred sliko, se mi zdi, da bi lahko sedel še deset let na istem mestu. Duša bi se še ne naveličala. Srce bi zajemalo.

Če bi tega ne bilo, bi bil že izginil. Zdi se mi, da moja notranjost, ki poje v eni sami pesmi, drži še telo pokonci. Umrl bi bil že morda, pa še živim.

Saj ne vem, kako je z mojim telesom. Vsakokrat, kadar se počutim slabo, ga sproži duša znova. Neizmerni napor po palačah, po neskončnih hodnikih me še niso potrli.

Ne bojte se zame. Kmalu bo konec. Capri je cilj mojega potovanja. Morda Sorrente. Govoril sem z Angleži, ki so bili tam doli. Dejali so, da je lepo. Pozimi raj. Tam se spočijem. Sam.

Sam? Ne vprašujte, zakaj. Mati ste in če sem bil kdaj neodkrit, ne bi bil rad več. Spremstvo me je izmučilo. Zdi se mi, da je za človeka ena sama ženska, ki ga ne vara v svoji ljubezni — mati.«

Slonel je nad popisanim pismom dolgo. Ko ga je oddal na pošto, bi ga bil rad poklical nazaj. Vendar mu je bilo lepo, da ga je napisal in se je oddolžil za mnogo.

36.

Iz tihe umetniške Florence je Julijan kakor z viška padel v šumni Rim. Občutil je tesnobo v duši. Nervoznost se ga je polastila, trudnost in nemir sta se stopnjevala do bolesti.

Vznemirjale so ga palače, spomeniki, katedrale in muzeji. Kakor da je vse ena sama ogromna hiba. V Benetkah in v Florenci ni imel tega občutka...

V večernem odpočitku sta sedela z Anico pred kavarno, Julijan se je zavil v suknjo in tiho motril morje ljudi, ki se je prelivalo čez Piazza Venezia.

Nehote se je stresel. Ko ga je Anica pogledala, je dejal, da ji prihrani vprašanje: »Rim mi ne ugaja.«

»Čemu ne? Mnogo lepega ima.«

»Ima. Električno sedanjost je združil s posutim rimskim imperijem in papeškim sijajem. Sitost in mučenje hkratu sijeta v obraz iz davnine in iz danes. Florenca je lepša.«

Anica ga je gledala. Ni rekla ničesar, Julijanove oči so jo božale.

»Kakšna si?«

»Kakšna?«

»Kakor ponižna ptička.«

»Kakšna naj bom?«

»Ti ne ugovarjaš. Ti gledaš in ti je lepo in si ponosna, da vse vidiš. Pa ti je bluza v izložbi morda prav tako ljuba kot Michelangelo.«

Anica je bila lahko užaljena. Vendar ni protestirala in se je smejala, ker je bilo mnogo resnice na tem.

»Saj si dejal,« je spregovorila, »da sem tvoje telo, ti si pa duša.«

»In nasprotno. Ne, ne! Za moje telo, ki ga kmalu ne bo, je tvoja duša vseeno prevelika. Ne zameri, ali beseda mi je ušla.«

»Saj vem, da ne razumem. Če rečeš ti, da je lepo, se zdi lepo tudi meni. Jaz gledam samo z očesom.«

Ta odkrita beseda je naredila Anico lepo. Julijan je del svojo roko na njeno ramo, s prsti se je dotaknil njenih las.

»Poljubil bi te, če bi te smel.«

To je bilo Anici všeč. Zapeklo jo je in bilo ji je žal, da umira ta človek. V tem velikem mestu, kjer utone človek kot drobna kapljica v morju, sta bila čisto sama, tako čisto sama, kakor edina naseljenca na zapuščenem otoku...

Julijan je ostajal po cel popoldan v postelji. Dopoldne in zvečer se je trudoma držal pokonci. Bilo mu je težko, vendar je Anici dovolil, da je šla sama na ulico. Še teže mu je bilo, ko ga je nekega večera zaprosila, če sme v gledališče. Vedela je, da on ne more iti. Julijanovo razmerje do Anice se je zadnji čas spremenilo. Vleklo ga je k njenemu telesu, da se je sam sebe bal; prvokrat se je prebudilo to čuvstvo čisto razločno v njem.

Rad bi jo imel pri sebi. Predvsem ga je ta večer mikala njena bližina. Vendar ji ni mogel odreči. Gledališče je bilo v neposredni bližini. Peli so ta večer zadnjič Tosco.

Spremil jo je do gledališke veže in gledal za njo, ki je za steklenimi vrati po tapetiranih stopnicah in med pozlačenimi kandelabri izginila v gnečo meščanov... Bilo mu je težko, da ni stopil k blagajni in zahteval listek.

Ko je zablodil v ulico, v kateri je stanoval, je stopil v mislih mimo hotela... Bilo mu je vse teže, da jo je pustil v gledališče. Hotel je položiti roke čez njen pas...

Ta večer je spoznal, kaj mu je Anica. Ni mu telo, duša mu je bila. Ne toliko kot ljubica, ne kot ženska. Stenska ura, ki tolče sekunde in polni človeka, solnce, ki kroži čez nebo, čas, ki beži. Nekaj nepopisljivega, nekaj nedopovedljivega.

Ko je legel in zaprl oči, ni mogel zaspati. Kolobarji so mu plesali pred očmi, čudno je plezalo po rdeče in zlato tapetirani sobi. Poslušal je, kakor bi hotel zaslišati sapo dekleta iz sosednje sobe. Zdelo se mu je, da jo sliši. Prevaralo ga je celo, da se je dvignil in poslušnil.

Poslušnil je ulici. Ropot voz in trobljenje avtomobilov je neprestano glušilo tišino. Koraki ljudi. Iz teh korakov je hotel razbrati korake Anice. Saj se je predstava komaj začela...

In je razmislil njene besede, njeno vedenje in njene kretnje. Nato je razmislil sebe od prvega početka in je mislil preko vseh muk do tega trenutka. Teh misli se je otresel. Pa je mislil s početka, vse v istem redu, brez početka...

Spanec ni hotel priti, telo je bilo bolj utrujeno nego prej. Naglo se je odločil in se

TINE KOS: SEJAVEC.

dvignil. Pogledal je na uro. Bila je blizu polnoči.

Stopil je na ulico in hodil pred gledališčem gori in doli. Kako naj bo brez nje? Kam bo šel, kadar nje ne bo? Takrat tudi njega ne bo več...

V to misel je odbila ura in so se prikazali prvi ljudje na vratih gledališča. Pomešal se je med nje, oči so trudoma begale, da ne bi zgrešile.

Zagledal jo je na vratih, njen obraz se je smehljal. Ali ga je zagledala in se smeje njemu?, je šinilo skozenj. Ko je zagledal moškega poleg nje, ki mu je segla z roko pod lakete, se mu je zasvetilo pred očmi. Iz vrtinca in črne megle je še razbral smeh tistega človeka.

Vencelj! Laž! Del je roko na čelo in se je uprl ob steno. Vrnila se mu je v hipu

zavest. Hotel je, da ga vidita. Stopil je nekaj korakov naprej in je obstal. Obstala sta tudi ona dva.

Zdravnikov obraz je bil pobledel, usta so mu okamenela. Le ženska je naglo, nagonsko našla ravnotežje.

»Julijan!« je vzkliknila. Pol je bilo strahu, pol je bilo prisiljenega začudenja in narejene radosti v tej besedi.

Ne bi se mogel premagovati, zato se je umaknil. Brez besede je prišel, brez besede je šel. V trenutku je izginil med ljudmi in zavil v stransko ulico.

38.

Ko je Julijan prispel na sredo sobe, je obstal v temi. Ni vedel, kaj naj stori. Kakor da je slučajno hvaležen za to, kar je prišlo, mu je raslo iz srca. Nekaj se je zrušilo s truščem na tla. Ni vedel, kaj naj stori z razvalinami.

Vedel je, da Anica ni njegova. Ali njeno dušo, vsaj njeno dušo je hotel do tistega trenutka, ko mu je potrebna, potem nič več. Laž! Zdelo se mu je, kakor da je prevaran za dolgo dobo nazaj.

Gorel je, kakor da se peče na ognju in se ne more odtrgati strani. Kaj naj stori v tej temi, v tem neskončnem labirintu bolezni in razdvojenosti?

Začutil je, da nekdo stoji na vratih. Vzkliknil je. Ko se je ozrl, je videl, da se je roka vzpela po steni. Luč je zaslepila oči.

Anica je slonela ob podbojih vrat in ga je gledala prepadla in blede. Ko se je poglobila v njegove oči, da je videla moč vtisa, je dejala tožeča in s karajočo besedo:

»Kaj si mi storil?«

Mislila je resno. Mirno, mrzlo, utrujeno je Julijan odvrnil: »Ti si meni storila!«

Sedel je na stol, roke so mu padle ob straneh in se niso več premaknile. Glava je klonila na prsi, oči so gledale polpijano.

Anica je jecljala: »Tega ni bilo treba.«

»To povej sebi. Zdaj pojdi spat.«

»Julijan!«

»Pojdi spat!«

Anica je molče ubogala. V nji je trepetalo. Ni bila tega vajena, v svojem ponosu se je težko premagala. Nerada si je sicer priznala, a čutila je, da je nosila krivdo tudi ona.

Nato je bilo vse tiho. Anica je sedla na posteljo, njene roke so prebirale gube na

obleki, solze so tekle... Julijan se ni premaknil, njegove misli so burno delovale.

Neizmeren molk, v katerega sta padla oba, je bil strašen. Vedela sta, da ni končano in sta se bala iti dalje. Po molku ene ure, dveh ur, treh ur, po strašni muki za spancem, ko je ulica potihnila, je objela Anico groza.

Kaj se je zgodilo? Spomnila se je na Bologno, pretreslo jo je do mozga.

Stopila je skozi vrata... Ko je stala zopet v Julijanovi sobi, so se dvignile bele oči vanj. Kakor da so jo jedva zdaj prvič zagledale.

Zavedel se je samega sebe. Misli so se vrnile nazaj in drvele v prvotno smer. Sklep dolgih misli je vzzorel.

Zgenil se je, roke je položil na kolena, telo je nagnil daleč naprej. Nato se je v sunkih dvignil in stal pred njo, visok, blede, do smrti izmučen. Nekaj strašnega mu je gorelo iz zenic.

Balase ga je. Neprestano so bile pripravljene njene roke, da se skrčijo, neprestano njena usta, da zavpijejo. Pa je sklenila, da če kaj pride, se ne bo branila.

Prišla je beseda. Zamolkla in grgrajoča se je izvila na dan.

»Ali me ljubiš, Anica?«

Če bi bil vprašal: Ali me sovražiš? bi bila dejala: »Da,« dasi bi legala. Ni občutila sovraštva, strah je občutila. Tako je rekla: »Da« in tudi ni legala. Pristavila pa je: »Ker se mi smiliš.«

»Ali se ti smilim v resnici?«

»V resnici,« je trepetala njena beseda v pridušenem joku.

»Vsaj toliko, kot se ti smili povožena miš, ki se zvija v zadnjih bolečinah in gleda, kot bi prosila: Ubij me!«

»Bolj, bolj, bolj!« je protestirala proti strašni primeri.

In kakor da bi bruhnil besedo iz dna najtežje bolečine in s krvjo poškopljeno, je dejal:

»Potem me ubij!«

Beseda je odmevala pod stropom in v dušah obeh, kakor da je iz zvoneče kovine in se ni hotela poleči. Anica se je bala blaznosti, tak pogled je žarel iz Julijanovih oči. Telo in duša sta kipela v neznanem, dozorelem čuvstvu in vrela čez robove.

»Ubij me!« je prosil presunljivo. »Ubij me!« je dvignil roke. »Ubij me! V mojem kovčegu je revolver. Jaz nimam moči.«

Vsa telesna in duševna sila je ležala skrušena pred Aničnimi nogami. Smešna malenkost je prevrgla vse in strašno zavrela v notranjosti. Bil je obup, ki je ukazoval. Z begom pred vsem strašnim in neznosnim se je hotel rešiti.

Anica mu ni utegnila klicati mater in Boga v zavest. Vzpel se je in se je zgrabil za prsi, nato je bruhnil kri in se zgrudil na posteljo...

Anica je blaznela v prebujene glasove, ki so prihajali s hodnikov in skozi stene...

59.

Anica je hotela poklicati zdravnika, Julijan ni pustil. Silno bled in miren je ležal med rjuhami, z očmi skoraj niti trenil ni. Anica ga je zrla z objokanimi očmi, kot bi hotela s pogledi izbrisati del svoje krivde.

»Odpri okno,« se je zdrznil iz molka v polglasno besedo.

Odprla je vrata na balkon, solnce je posijalo na stene, nad Rimom se je bočilo vedro nebo.

Julijan se je nasmehnil temu pozdravu. Vendar je modroval iz srca: »Rajši bi ležal v Ljubljani in gledal sneg na strehah. Doma je laže ležati.«

Anica ni rekla ničesar. Ko je sobarica naznanila Venceljev prihod, se je Anica zdrznila.

»Naj odide!«

Julijan ni preslišal besede, zganil se je: »Če je Vencelj, naj vstopi!«

Ta je vstopil in gledal, kot bi hotel vprašati, kaj je bilo in je izražal veselje v potezah okrog ust, da ni hujšega.

Julijan ga je videl. Bojazljivec! je sijalo iz njegovih oči. Česa si se bal, da nisi prišel sinoči. Pa je takoj spremenil pogled in mu je ponudil roko, kakor da ga je težko pričakoval.

Anici se je odvalil kamen od srca. Vendar se ji je zdela Julijanova brezbržnost nerazumljiva. Kakor da se skriva nekaj zahrbtnega za njo, se je bala.

»Naj me doktor preišče,« je dejal Julijan obrnjen proti Anici in hlinil skrajno hladnost v besedi, »če sem blizu smrti. Če nisem, gremo jutri na sprehod. Vi greste z nami, gospod doktor.«

Skoraj humor je bil v teh besedah, Vencelj se je branil. »Ne, jaz ne. Vidva pojdita sama.«

»Tudi Vi,« je Julijan poostril besedo.

LOJZE DOLINAR: MOJZES.

Vencelj je preiskal bolnika. »Taki izbruhi krvi le redko povzročajo smrt. Vendar, če Vam je do tega, da si ohranite življenje kolikor mogoče dolgo, ostanite teden dni v postelji.«

»Do tega mi ni. Prej ko sklenem, bolje bo, kaj ne, Anica?«

Beseda je bila preostra, zadnje vprašanje je udarilo z bičem. Aničin pogled je oplazil Venclja; v ustnice se je vgriznila.

Da bi podprl Julijanov humor, ki je izviral iz obupa, je dejal: »Možje ne štejemo uric življenja. Kam gremo jutri?«

»Via Appia antica.«

Poslovali so se.

40.

Julijan je prejel od matere pismo. Bil je žalosten odgovor na pismo iz Florence, v katerem je na zagoneten, a za materino slutnjo zadosti jasen način razodel svoje stanje.

Zdelo se mu je, da mu je mati v tem pismu odprla svoje prsi v hrano. Spoznal je, kdaj je ženska beseda resnica, kdaj je laž. Kakor bi pretočila svoje življenje v njegovo in ga odkupila.

Bil je radosten tega pisma, mati se mu je smilila. Pisal je pismo. Samo nekaj radostnih besed. Joj, kakšne so bile tiste radostne besede! Mati jih je spoznala, da se jočejo pod krinko.

Ko se je zibal v vozu mimo palatinskega griča med dvema dolgima zidovoma po via Appia, je mislil na to pismo. Oči so gledale, beseda je odgovarjala, srca ni bilo zraven.

Šele pri katakombah svetega Kalista se je zdramil. Voznik je nehote obstal, vedel je za navado tujcev.

»Ali gremo gledat?« je vprašala Anica in pogledala Julijana.

Vencelj se je namrdnil, Julijan je stopil na tlak. »Pojdimo. Videli bomo morda vero.«

S prižganimi svečami so stopili v globino. Zgovorni vodnik je skoro motil s svojo besedo. Kakor da stopajo v neznano, v nedopovedljivo in se iz zamotanih hodnikov in iz dolbin v stenah dviga strašno pričevanje. Kakor je rasla daljava v to dobo in se je globil hodnik za hodnikom z nešteti, ki so tu počivali, je raslo nekaj tihega, jedva prebujenega v srcu.

Ne sijajne katedrale, niti papeški sijaj, tu te prepričuje, ob črni prsti in ob surovi opeki, kakor da je v teh rovih pisana Beseda.

Ti eksaktno misleči zdravnik in ti bolni mladenič, ki si obupal in si se hotel ubiti in biti ubit, po teh rovih je tekla drugačna kri. Vprašaj te ostanke! Vprašaj mozaike!

Beseda vseh se je spremenila v šepet, iz šepeta je zrasla v molk. Tiho so stopali drug

za drugim, kot bi s svojimi stopinjami brali rokopis slepcev.

Ko so prišli na plano, ni hotela svetloba planiti v oči. Bil je v njih pritajen podzemeljski mrak katakomb.

Šele v vozu se je Julijan zdramil in lahko mu je bilo. Smeje se je dejal Venclju:

»Če bi danes govorila o Bogu, kakšen bi bil Vaš odgovor?«

»Verjemite mi,« je dejal Vencelj, »da me je malone prepričalo. Godi se mi kot kristjanu, ki ga je premamil za hip sijaj življenja. Oči so slepe.«

Julijan je dejal zamišljen: »Jaz sem se odločil. Za srcem pojdem, četudi me razum ne dohaja.«

Ko so prišli v mesto, se je Vencelj naglo odločil. »Če me spremita na kolodvor, se nocoj odpeljem.«

Julijan je hotel ugeniti njegovo besedo: »Danes ni več treba.«

»Ne ostanem več,« je dejal Vencelj. »Nočem. Vrnem se in se ne bom lagal.«

Na kolodvoru sta se poslovila kot dobra prijatelja. Anica je stala kot zapuščena ob strani, niti z očmi ni trenila.

41.

Julijan ni imel več obstanka. Strašen nemir se ga je pollaščal. Kakor da hiti proti cilju in ne more dočakati zadnje postaje. Duševno ravnovesje, ki ga je dobil tuptam, se je v naslednjem trenutku zopet razbilo.

Dogodek z Anico ga je uničil. Zdelo se mu je, da je odveč na svetu, dasi se je pogosto otresel te nevredne misli. Bil je ves iz sebe, razbit in povežen. Duša se je vzpela kot orel in je bila sita razgleda. Še umetnost ga ni veselila več. Proč, proč!

Ko sta se z Anico vozila proti Neaplju in se je oko odpočivalo na drevesih ob progi, se je Anica približala z roko, z očmi, z besedo. Občutila je zev onega večera. Dela ji je težko in jo je hotela popraviti.

Julijan je dvignil pogled, kakor da je nejevoljen, da ga moti.

»Kaj?«

»Ali ni nič več med nama, kot je bilo?«

»Ne,« je dejal brez usmiljenja. »Ti si ubila vse. Potrebna si mi kot ura in te prosim, da me spremiš do konca poti.«

»Potem?«

»Potem bom sam. Potem se ti vrneš in poveš moji materi, da sem zdrav in da se mi godi dobro.«

Julijan ni premaknil oči od poljane, ki je bežala nazaj v nedogled. Bil je neizmerno trd, neizprosno bolan, neizprosno naveličan.

Strašna bistrost in strašna apatija obenem je bila v njem. Videla je, s kakšnimi očmi je gledal mesto Pompeje. Kakor da je razumljivo, da ga je podsulo in ni nič čudnega, da on hodi po njem.

Mudilo se mu je dalje, neugnano, brez počitka. Hodil je po ulicah in ni maral počivati, dasi se je brala trudnost na njegovem obrazu.

»Kaj je Neapelj? Vaški smrad. Poglej...«

Pričel je padati dež iz oblačnega neba, mrzel veter je zavel v ljudi. Pa vendar ni imel obstanka. Ko sta se po polnoči vračala domov, da so se Anici že zapletale noge in je čutila mokroto v čevljih, je naenkrat obstal v stranski ulici.

Njegove oči so zagledale nekaj neverjetnega. Na kamenitem pragu zaprte in zaklenjene črne starinske hiše sta sede spala drug proti drugemu obrnjena dva dečka. Noge so bile sključene pod brado, na kolenih so počivale križem roke, na roke je bila nagnjena glava. Hlačice so jedva segale čez kolena, razcefrane in premočene. Dež, ki je padal na tlak, je odskakoval v drobnih kapljicah na mladi telesi.

Julijan je razločno slišal njuno sapo, ki je prihajala iz zdravega, najtršega spanja.

Obstal je in ju je gledal. Začudenje in zavist sta plala v njem. Pogled se ni mogel ločiti. »Poglej,« je dejal Anici. »Poglej ju, kje spita.«

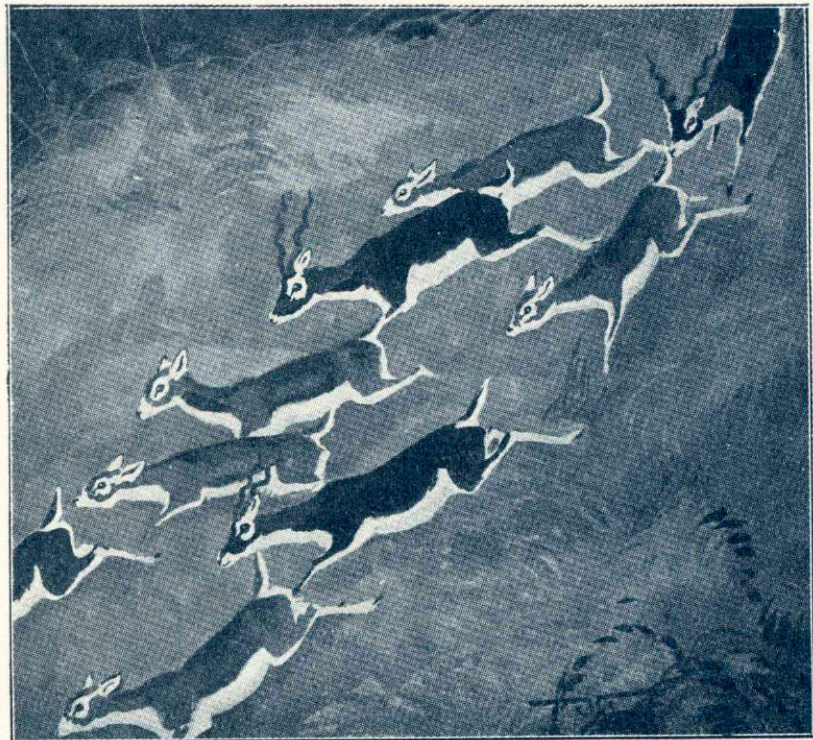
»Revčka,« je sočuvstvovala Anica.

Julijan pa je govoril iz sebe: »Jaz bi menjal z enim teh dveh. Poglej, to je zdravje in življenje — pa poglej mene!«

»Molči,« je dejala Anica, ki ni razumela iskrenosti Julijanovih besed.

»Jaz bi menjal ž njima,« se je vrnil še enkrat in ni mogel odtrgati pogleda od čuda, ki ga je videl...

42.

† J. M. GORUP: GAZELE.

Na visokih bregovih je stal Sorrente s svojimi velikanskimi hoteli.

Julijan je sedel na klopi parnika, zavrit v plašč in v neprestanem smehu zrl proti obrežju. Anica se mu je smela približati. Celo prijel je za njeno roko. Ob koncu potovanja in lepote dneva in narave se je spovračalo vse staro v srce nazaj.

Morje je bilo nemirno; kadar se je ladja nagnila, sta se zblížala tudi obraza. Gledala sta ljudi. Aničino oko je izluščilo izmed mnogoštevilnih tujcev bolnika, ki mu je stregla žena in ga zavijala v odeje in blazine.

»Glej,« je dejala. »Tudi tam je bolnik.«

»Če bi bili bolniki moja tolažba, bi imel tolažbe dovolj,« je dejal Julijan z nespremenjenim obrazom.

»Čudno mora to biti,« je naredila Anica velike oči.

»Kaj je čudno?«

Nikoli ni govorila ž njim podrobno o boleznih, ker se ga je bala žaliti in ker se je ogibal takih razgovorov. V apatičnosti, ki se je porodila v njem, je lahko sodil o sam sebi mirno tudi nasproti drugim. To je Anica spoznala. In v tem miru se ga ni bala.

»To —,« je dejala, »duša živi, telo izgine.«

»Ali me ni več?« se je pošalil, dasi je skeleča bolečina gledala skozi te besede.

Bilo ga v resnici ni več. Telo se je shujšalo, le obraz ni kazal tega očito.

»Saj telo ne izgine kar tako,« je popravil Julijan besedo, »le zdi se tako. Tudi moj

Dan se je zjasnil že zgodaj v jutro, iz velikanskega zaliva so se blestele hiše, iznad Vezuva se je dvigal steber dima. V daljavi se je kazala siva lisa — otok Capri.

jezik je to zatrjeval. Bolniki imajo napačne predstave, oni lažejo. Ampak so trenutki, ko strašno občutim telo. Ne bolečine, ne onemoglosti in neke pijanosti ne mislim. Vse nekaj drugega. Tistega strašnega boja telesa, ki hoče na vsak način rasti in živeti, a ne more. Življenje se ne loči brez boja. Trganje duše od telesa in telesa od življenja je nevidno. Nagon rjove...«

Govoril je mirno, prepričevalno, kakor predavatelj. Anica se je stisnila k njemu tesneje.

»Ali veš, da telo tedaj, ko se poslavlja od življenja, tudi v drugem oziru razdivja. Ker ne more živeti samo, hoče vživeti v drugem...«

Beseda ni bila jasna in je Anica ni razumela. Le oči so gledale prodirno.

»To so muke, ko človeka trapi meso. Vselej je bila moja misel na tebe čista, danes se borim sam s seboj...«

Anica je razumela. Spustila je njegovo roko in je pogledala v valove. Ni vedela, kaj je iskala v njih. Neznano usmiljenje do tega človeka jo je objemalo.

»Ali me obsojaš?« jo je vprašal.

»Ne,« je dejala tiho.

»Saj nisem sam kriv. In sem človek, ki čuti odgovornost. Da me ne bo težilo, ti povem, da sem hotel priti s slabo mislijo k tebi...«

V velike vprašujoče oči je še pristavil: »Tisti večer se je pripetila drama med nama. Naslednji dan sem bil Venclju hvaležen. Zdaj razumeš?«

Anica je razumela. Razumela zato, ker ji je Julijan to povedal. Če ne, bi ne bilo mogoče razumeti.

45.

Julijan je stopil iz čolna in se je odčahnil. Zdel se je sam na otoku, odrezan od ostale zemlje. Srečnejši kakor Robinzon. V modrikasto svetlikajoče se valove morja in solnčen breg belih hiš, vinogradov in vrtov so bleščale pijane oči. Srce se je odpiralo v tuje in neznano.

Anica je gledala Julijana, ki ni vedel, kam naj gre. Med pisano družbo pomorščakov in spominčke prodajajočih žena je prisluškoval neznanemu narečju, katerega slednja beseda se je izmuznila njegovemu ušesu.

»Ali greva na vzpenjačo?«

»Pojva peš,« je dejal Julijan.

Med vpitjem voznikov, ko so se ponujali za mal denar, sta šla navkreber. Ob potu so ponujale ženske korale, pisane lončene izdelke in razglednice. Bele restavracije in vile so gledale iz vrtov. V gostem temnem zelenju so zorele pomaranče. Od nekje je udarjal vonj na pot.

Boso dekle je prineslo cvetočo vejo nasproti in jo je ponudilo za majhen denar.

Julijan jo je vzel. »Poglej, pozdrav v decembru,« se je raznežil do Anice. »Bog ve, kaj mi govori.«

Čez nekaj časa je dal cvet Anici s tožnim smehom na ustnicah: »Na, Anica. Ti ga imej. Tebi bolj pristojna kot meni.«

Anica se cveta ni upala braniti. Občutila je pomlad v prsih. Med zelenjem in palmami je v solncu še živeje plala njena kri.

Po ozkih tlakovanih potéh sta se med visokimi zidovi dvigala vedno više. Julijan je čutil težo v prsih, ob strani je občutil bolečino, da je obstal.

V radost, da je dosegel cilj in v solnce je legla bridkost, ki se je zarezala v čelo. Anica še zapazila ni, da stoji. Ko se je ozrla, je plaho vprašala: »Ali grem prehitro?«

»Meni gre vse prehitro, vse prepočasi, Anica. Ne vračaj se, saj te dohitim.«

Trudil se je, da bi bila njegova hoja lahka in da bi bil obraz vesel. Kakor svat, ki je žalosten, pa hlini veselje na licu.

Na razgledni točki se je Julijan oprl na ograjo in utrujen strmел na morje v globini. Niz otočja je vstajal iz mračja na levici, na desni se je v megleni daljavi širil ogromni neapeljski zaliv. Nebo je bilo jasno, da je vzbujalo bolečino. V skupinah hiš, nanizanih na sedlu druga nad drugo, je dremala preprosta gosposkost združena s slikovitostjo.

»Ali si opazil,« je dejala Anica v molku, »kako je Capri čist. Še ceste in steze se zde pometene. Vse drugače kot Neapelj.«

»Mhm,« je odvrnil Julijan. »Torej tu je živel Oskar Wilde, ko ga je izpljunila angleška družba.«

Anica ni poznala usode angleškega pesnika, zato se ni pomudila pri njem. Omenila je, da poudari, da tudi ona nekaj ve.

»Maksim Gorkij tudi.«

Julijan je bil aristokratske narave in ni ljubil Gorkega. Posebno mu njegovo ime v isti sapi z Oskarjem Wildeom ni bilo po-

všeči. »Njega ni izgnala domovina,« je dejal. »Pač,« je pomislil, da bi ne delal krivice. »Kakor da bi bilo vse, ki prihajajo tu sem, proklela domača zemlja.«

V tem trenutku se je spomnil na domačo zemljo. Kakor v lepem širokem plamenu je zagorela pred njim. Ne med palmami in žarečimi oranžami. V snegu, jasnini in blesku solnca. Zdelo se mu je, da stoji nad Kranjem v jasnem zimskem jutru in gleda Kamniške planine, vse zasnežene in od solnca obsijane. Polmiže je primerjal njih lepoto z lepoto palm in zimskega cvetja.

In kakor da se je srce jedva zdaj prebudilo, je čutil različne udarce v prsih. Zdelo se mu je, da čuje zvonjenje sani v borove in smrekove gozdove, da vidi beg ptice med veje...

Iz pokrajine se je počasi izluščila Ljubljana z Gradom, Rožnikom, hišami in cerkvami. Še umazana Ljubljanka je lepša kot po navadi, mati mu stega roke nasproti...

Moja domovina! je dahnilo vanj. In je občutil tesneje kakor kdaj poprej, da je njen sin. Ostreje kakor tisti dan, ko se je odpeljal proti jugu in se je trgalo srce v fizični bolečini. Zdaj je raslo iz duše ven, pretrgane vezi so se zopet natezale in bi se rade združile...

Zamaknil se je in sam se ni zavedal, kdaj je zastokal v bolečini, da ga je Anica preplašena pogledala.

»Kaj ti je?«

Predramil se je. Oči so zrle, kakor da so omamljene od bleska snega in od solnca. Počasi se je vrnil v zavest in dejal: »Bolečino čutim.«

Ni lagal. Občutil je v resnici dvojno bolečino.

44.

Bila je bolečina podrebrenica, ki je ključala že od prejšnjega dne in še naslednji dan ni pojenjala, druga je bila bolečina, ki je izviralala iz duše...

Z Anico sta sedela na klopi ob malem zalivu pod širokimi zelenimi listi in gledala na vodo. Bilo je vse pokojno v popoldanski uri, še beseda ni šla z ustnic.

V tihoto razmišljanja je dejala Anica: »Jaz se bom morala vrniti.«

»Počakaj,« je odvrnil Julijan in metal kamenčke v vodo, drugega za drugim, ter

čakal, da so se nastali valovi zopet nevidno zgrnili z gladino.

Duša je prodirala v to valovanje kakor v neznano globino in se zopet spovračala.

Nazadnje je spregovoril.

»Ali veš, kaj si včasih domišljam.«

Anica ga je vprašala z očmi.

»Da bo izgubila domovina zelo mnogo z menoj.«

»Saj bo,« je podprla Anica naivno njegovo besedo.

»Domišljam si,« je nadaljeval Julijan s čudnim smehom na ustnicah, »da sem neprecenljiv zaklad, ki ga nihče več ne bo mogel nadomestiti. Sam ne vem, kaj bi mogel postati tako velikega. Najbrže nič. Toda radi tega, ker mi ni dano, da bi preizkusil svoje moči, se je ustvarila v meni tako visoka cena o samem sebi. Če je moja rešitev mogoča, bi moral romati ves narod, da me reši. In če je rešitev nemogoča, bi me moral objokovati.«

»Julijan!«

»Zdaj se že tebi zdi smešno, a malo prej si mi verjela. Vidiš, te misli me mučijo pogosto. In narod se mi smili, ki me bo izgubil.«

Julijanov smeh je bil tak, da se je Anica stresnila pred njim.

»Julijan! Če boš tak, te ne bom smela pustiti samega.«

»Saj to je samo domišljija,« je Julijan zamahnil z roko in naredil obraz, kakor da je tragika v tem. »Resnica pa je samo ena.«

»In katera je ta resnica, Julijan?«

»Ta, da domovina ne potrebuje mene, ampak jaz njo. Ko sem bil doma, je še čutil nisem. Zdaj jo občutim, ko sem daleč proč od nje. Bolj ko so vezi napete, bolj me režejo v meso. Bolj ko je lepa tujina, jasneje občutim večjo lepoto domovine.«

Anici se je zasmilil. Mislila je, da se ji zopet povrne eden tistih trenutkov, ko so se porajale nenavadne misli v njem, izbruhnile in potem izginjale.

»Ne misli na to.« Več mu ni mogla reči. Sama ni imela besede. Tesnoba jo je bila zadržala.

»Ne mislim, pa prihaja samo od sebe v mene. Stopam iz sebe, gledam se in se čudim. Vidim, da nisem storil prav, da sem šel od doma. Lepota me je nasitila, a nečesa mi ni mogla dati, kar se mi zdi bolj potrebno kot vse na svetu. Tisto, kar je več kot lepota, več kot bogastvo, podobno materini roki, ker me s slutnjo obdaja, ko mislim na dom...«

Julijan je trepetal in dokončal besede. »Zato sem se odločil. Jutri odpotujeva. Naravnost domov... s prvim parnikom... s prvim brzovlakom...«

Anica ni ugovarjala. Julijan se je je oklenil in se dvignil. Bilo jo je groza, ko je stopala z njim po tlakovani poti med bele hiše in vrtove zorečih oranž.

45.

Naslednje jutro se Julijan ni dvignil. Nepremično je zrl predse in ni hotel dajati odgovorov. Obraz se mu je nategnil v bolešt.

Poprosil je, naj mu odpro okno. Solnce je zlatilo stene in Julijanov obraz. Skozi široke palmove liste je blestelo nebo. Nanj se je risal greben hriba.

»Kaj je tam?« je vprašal Julijan.

»Anacapri je zadaj. Kako se imenuje hrib, ne vem.«

»Če ne vidim morja, se mi zdi, da je štajerska pomlad okrog mene.«

»Palme motijo.«

»Pa trate so takrat bolj zelene pri nas,« je gorelo iz njegovih oči hrepenenje po domu. Iz želje, da bi odpotoval, je izkopala žalost ječe, ki ga je priklenila in ga ni hotela izpustiti. Hotel se je premagati in dvigniti, pa je zastokal, telo je padlo nazaj na blazino.

»Kaj ti je?«

»Čutim, kot nisem čutil še nikoli. Če se je pridružila še kaka druga bolezen, ne bom videl doma.«

»Pokličem zdravnika,« je zatrepetal v Anici.

Julijan je na podobno vprašanje ta dan že trikrat zanikal, to pot je nemo dovolil.

Postaren zdravnik, ki je zdravil tujce, se je bolniku začudil in ni mogel verjeti. Trikrat je ugotovil bolnikovo stanje in pogledal izpod naočnikov z dolgim pogledom na Anico. Nazadnje je dejal:

»Operacije je treba.«

Julijana je pretreslo. Ne samo, da je videl smrt pred seboj, kar ga je zadelo huje, je bilo, da mu je s to besedo zaprl pot domov. Po vrsti so mu zaplesali pred očmi griči, doline in vasice in izginile kot v pozdrav.

»Operacije?« je dahnila Anica, ki je jedva prav razumela besedo. »Tu?«

»V Neapelj,« je dejal zdravnik. »Čim prej. S prvim parnikom.«

Julijan ni spregovoril nobene besede več.

46.

Slutil je, da je dokončal...

Pot s Capri v Neapelj je bila strašna. Romanje po dolgih hodnikih in sobah strašnejša. Tuji ljudje, nebrižni, zaverovani v svoje delo, noži in beli zavoji, kri in duh po kloroformu...

Julijan je ležal v beli sobi in gledal v strop. Anica pa je zablodila po neapeljskih ulicah, sama, strašno osiromaščena, strašno poteptana.

Kaj se zgodi? Kako naj gre domov? Kaj naj reče?

Pa se je stresnila v misli in jo je smelo zavrgla: Saj se ne sme zgoditi! Kakor da je ona gospodar nad življenjem in nad smrtjo.

Bloditi ni nehala. Julijan je ležal mirno v bolečini, Anica ni imela obstanka, kakor da jo zalezuje nesreča.

Iz Julijana so šle besede in bi bile rade izkapljale na papir: »Kje si, draga? Ali veš, da si mi še vedno ljuba? Brez moči sem, ne morem izbrisati niti kaplje bolečine iz tebe. Vse nade in hrepenenje tlačim nazaj v prsi. Pred operacijo trpim. Zunaj sije zemlja. Na Capri zore oranže. V meni se dovršuje počasi... Tako ogromen sem, da ne morem izkapljati. Ali veš, da sem vse duševno že sklenil? Že sem v grobu — le telo, ki je slabotno, ne vem, kaj čaka.

Ti pa pojdi in vzemi drugega. Ne bodi užaljena, le pojdi. Prvo sporoči mojo smrt, potem cveti tistemu, ki si si ga izbrala. Na moj grob ne misli, moj grob bo daleč.

Ob vzglavju stoji usmiljenka in me gleda. Ali sliši tudi ona, kako šumi življenje mimo mene? Še bi rad živel — še bi rad živel! — Tebi ali domovini — komurkoli!«

Zadremal je. Ko se je predramil, je zopet mislil na neizgovorjeno besedo.

»Ko me narkotizirajo, bom mislil nate. Ne verujem, da ostanem. Čudni občutki. Zaprem oči in ne vem, če jih bom odprl še kdaj. Katero bo najvišje število, ki me bo uspavalo? Kaj bo trepetalo v mojem srcu? Ena — dve — ali ne bom mislil na te? Tri — štiri — moja uboga mati! Pet — šest — sedem — moje življenje, moji upi! Osem — devet — kakšna je neki večnost, večnost? Čutim, da se ne bom prebudil več, da ostanem pod začudenimi očmi zdravnikov na operacijski mizi.«

Tisti večer pred Julijanovo operacijo Anica ni mogla spati. Tavalala je po sobi in nato izmučena legla.

Iz oblakov, ki so se zbirali nad mestom že tri dni, je pričel padati gost dež in tolkel na okna.

Anica je ležala bedé z rokami pod glavo in gledala v strop. Poslušala je petje dežja, ki je šumel brez prestanka. Dneva ni hotelo biti. Minute so bile daljše kot ure... Želela je, da bi bilo že končano.

Končno se je zdanilo. Po trgu so stale mlake vode, v njih so se gibali kolobarji padajočih kapelj. Stopila je v dež, v kavarno, zopet na ulico in je pričakovala... Minuto je nizala k minuti, s trudom in počasi.

Nič ni jedla. Nič ni mirovala. Teža je ležala na prsih, môra se je zajedala v dušo in ni šla raz njo. Slednjič je odbila deseta ura.

Pred operacijsko sobo so stali zdravniki, belo oblečene sestre so previdno švigale skozi vrata. Nekdo je pristopil k nji in jo je vprašal, kaj hoče. Ko je povedala, je zamahnil z roko in dejal: »Počakajte!«

Šla je zopet. Težka slutnja je padla nanjo. Ni si upala več blizu, kakor da preži za vrati zver. Proti poldnevu je bilo, ko je zopet stala pred operacijsko sobo. Ženska, ki ji je povedala, po kaj je prišla, ji je pokazala z roko, naj gre ž njo.

Opotekla se je po stopnicah in po dolgem hodniku.

»Kako je?« je vprašala, ko ni mogla pričakati resnice.

Strežajka jo je preslišala. Stopila je v polmrak bele sobe in je uprla oči v telo, ki je bilo v bele rjuhe pokrito, in v blede obraz.

Zdelo se ji je, da Julijan spi in odpočiva od velike trudnosti, ki ga je prevzela. Le čudno, da ni ležal na postelji. Z grozo je spoznala, da je to pogrjnena miza.

Stopila je bliže in mu pogledala v obraz. Bil je nepremičen, ostro začrtan v bolečini, mrtev, mrtev... Zaspal je in se ni prebudil. Bogve, ob kateri številki, bogzna, ob kateri misli?

Tedaj se je v Anici dvignilo. Neznana žalost in neznan usmiljenje sta planili iz

nje. Svečano, kakor da se bliža svetinjam svetnika, se je približala njegovemu obrazu in ga je poljubila.

To je bil zadnji poljub.

Potem se ni zavedela več...

Jedva tega se je spominjala, da je šla za pogrebom, za črnim vozom, na katerem je bil en sam venec, za katerim je šel en sam človek, ona sama.

Zadnji venec je položila na njegov grob, zadnje solze so orosile cvetice. Nato se je poslovila od njega, ki je ostal pod Vezuvom s svojim nemirnim srcem in je stopila na brzovlak...

V strašno daljo so se vlekli planjave, ni jih hotelo biti konca. Sovražila je tuja mesta, brzela je mimo njih. Sama, sama, sama, je tolklo pod kolesi.

Kaj boš rekla materi?

Kaj boš povedala domovini? Kje si ga pokopala?

Saj nisem kriva! je ječala v sebi, njegova senca je bežala poleg vlaka.

Ko je prišla v Ljubljano, se je razjokala in peljala se je dalje. Ni se upala stopiti sama pred mater, ki jo je obvestila brzojavka in črno pismo.

Gospa Olga je sprejela brzojavko in je ni razumela. Ko je prišlo črno pismo, je spoznala vse. Na pot ni bilo več mogoče, bilo je prepozno. Dasi se ji je stiskalo srce od neznane žalosti, je vendar sprejela na zunaj sinovo smrt z dostojansko mirnostjo. Kakor da je to pričakovala.

Misli ji niso dale miru. Razgrebala je vzroke sinove smrti in ni mogla do dna.

Anico je zasovražila. Mržnje, ki se je po sinovi smrti poglobila, ni mogla zatajiti niti ob prvem in edinem obisku, ko se je ta vrnila iz Italije.

Ni prišla sama, z Vencljem je stopila v salon. Gospa Olga jo je pričakovala črno oblečena in je stala vzravnanata kakor sveča, resna kakor zid. Ta izredna svečanost je napolnila vse z molkom. Anica je vse brala v njenem obrazu, oko se je napolnilo s solzo.

Sedli so; nihče ni dejal besede. Prva je spregovorila gospa Olga.

»Pripovedujte o Julijanu!«

Anica je pripovedovala. V sekanih stavkih in zmedeno. Njen glas je trepetal. Vsega ni mogla povedati. Vsega tudi ni hotela povedati. Strašno je bilo pripovedovati pred žensko, ki jo je merila v zenice in tehtala besedo in glas. Zdelo se ji je, da je brala še tisto, kar ona ni povedala.

Ko je umolknila, so kanile obema solze čez lica; obraz gospe Olge se ni premaknil. Pokazala je čez hip na Vencelja in vprašala:

»Ali je ta gospod Vaš zaročenec?«

In Anica ni mogla reči, da ne; pritrnila je.

»Ali je bil z Vami v Italiji?«

Vprašanje je Anici zaprlo besedo. Kakor da sluti prokletstvo za njim, je samo prikimala, pogled je padel v tla.

Gospa Olga je tisti hip prekipela. V sovražstvu in v ljubezni. Oči so se razprle, dvignila se je in kakor da je bruhnila iz sebe kri, pomešano z žolčem, je pokazala na Anico.

»Vi ste krivi Julijanove smrti!«

Anica in Vencelj sta prebledela. Strašna senca pokojnega je vstala od sten. Ni bilo mogoče popraviti ničesar več. Ko se je Anica zavedela od prvega presenečenja, se je branila.

»Gospa! Julijan je šel umirat v Italijo. Ko se je hotel vrniti, je bilo prepozno.«

Pred gospo Olgo je stopila podoba njenega moža. Okamenela je za hip.

»Julijan mi ni lagal.«

In vendar je verjela. Niti dokazovanja več ni bilo treba. Grebla je po spominu in je spoznala, da je bila resnica na dlani, le ona je videla ni.

»Do smrti mi je lagal,« je dejalo v nji. To jo je premagalo. S težavo se je zdržala na nogah, njen pogled je ušel na steno, kjer sta viseli moževa in sinova slika. Bila sta eno, eno, eno! Ona pa je prevarana za vse, vse, vse!

Hotela je biti sama.

Priklonila se je nemo in ni ponudila roke. Anica in Vencelj sta spoznala njeno bridkost in sta tiho zapustila sobo.

V petinštiridesetem letu ni bilo mogoče popravljati življenja. Solnce, ki je sijalo v sobo in obsevalo sliko Julijana Severja, je bilo mrzlo. Vdala se je v svoji duši in klonila glavo...

MARIJINO OZNANJENJE.

PAUL CLAUDEL.

Misterij v štirih dejanjih z uvodno igro.

IZ FRANCOŠČINE PREVEL ANTON DEBELJAK.

5. prizor.

Na dnu vrta. Popoldne istega dne. Pozna jesen. Drevje polno sadja. Nekatero veje segajo do tal in so s koli podprte. Listje, obledelo in kakor obrabljeno, pomešano z rdečerumenimi jabolki, učinkuje kot vezenina.

Čisto zadaj se razprostira v solnčni svetlobi, po želvi, neizmerna ravan; strnišče in mestoma na novo preorane njive. Vidi se bele ceste in sela. Redovi senenih kopic, ki se zde čisto majhne, tu pa tam kak topol. V največji daljavi se na različnih krajih pasó črede ovac. Senca velikih oblakov polzi po ravnini.

V sredini, tam, kjer se pričenja ozadje in odkoder molé vršički majhnega loga, stoji polkrožna kamenita klop; tri stopnice vodijo do nje; njeno slonilo je ozaljšano z levjimi glavami. Na klopi sedi Andrej Vercors, ob njegovi desnici pa Jakob.

Andrej Vercors: Zlata jesen

bo zdaj zdaj

obrala vinograd in sadno drevo.

In zajtra se blede solnce

v enem samem demantnem hladnem svitu spoji z belo odejo zemlje;

In večer je blizu, ko bo popotnik pod jagnedi slišal, kako na vrhu šušti poslednji list.

Sedaj bo dan enólik kakor noč

in dolgi naporji bodo zaravnani:

saj pred nebeškimi vrati se je že

postavila kraljeva tehtnica,

gospodujoče znamenje.

Jakob: Oče, odkar odšel si križem svet,

vso to bridko zgodbo, pa žensko zaroto, past, v katero so naju ujele,

vse to že veš, in pravil sem ti tudi

nekaj drugega, čisto na uho.

Kje ti je žena? Kje tvoja hčerka Violana?

Sedaj pa mi govoriš o stiskalnici in o grozdju, črnem in tolikšnjem, da napolni goričarju vso dlan, če stika po trtnem listju!

Že sta se pokazala prečni škorpion

in nazaj okrenjeni strelec

na nočni številčnici.

Andrej Vercors: Daj vendar starcu, naj uživa topli čas! O zares blagoslovljeni kraj! o blažena domačija! o hvaležna, rodovitna zemlja!

Vozovi, ki gredo po poti,

puščajo slamo po sadnatih vejah!

Jakob: O Violana! o neusmiljena Violana! Hrepenenje moje duše, izdala si me!

O strašni vrt! o ljubezen zaman prikrivana! Sadovnjak, ob slabi uri zasajèn!

Sladka Violana! nezvesta Violana! o žensko molčanje in brezno!

Ali si, duša moja, popolnoma izginila?

Prevarala me je, zdaj gre; potegnila me je iz zmote, z besedami smrtnimi in sladkimi,

sedaj odhaja; jaz pa, s to strelico zastrupljeno,

jaz moram ostati živ še naprej! Kakor govedo,

ki ga zagrabiš za rog in odvlečeš od jasli,

kakor konj, ki ga zvečer izprežeš in potem pretepaš čez križ!

O junec, sicer korakaš pred menoj, ampak midva sva ena sama vprega. Zareže naj se brazda, brazda ob brazdi, drugega od naju ne zahtevajo.

Zato pa mi je bilo vse, kar ne pripada mojemu delu, mi je bilo vse odtegnjeno.

Andrej Vercors: Šmarje je ugasnilo, sad tvojega vladanja ostane samo tvoj.

Jakob: To je res. (*Molk.*)

Andrej Vercors: Je li kapela za jutri pripravljena?

Ste preskrbeli jedi in pijače? Pogostiti bomo morali precej ljudi.

Jakob: Stari mož! Vašo hčer položimo v grob! in nič drugega ne veste povedati?

Zares, nikoli Vam ni bilo nič do nje! Poglejte si ga no, starca! kakor si skopuh roké ogreva v nedru namesto v peči,

tako si popolnoma zadostuje sebi sam.

Andrej Vercors: Vse mora biti narejeno; vsako stvar je treba pošteno opraviti.

Elizabeta, žena moja, skrito srce!

(*Peter Craonski nastopi.*)

Andrej Vercors: Je li vse naréd?

Peter Craonski: Krsto napravljajo. Jama se koplje, kjer ste ukazali, tam gori poleg cerkve, blizu groba, kjer počiva zadnji kaplan, Vaš brat.

In noter so nasuli prst, ki ste jo prinesli Vi s seboj.

Velik črn srobot

poganja iz svečeniškega groba in skozi zid že sega vadjlje tja v zaprti samostan.

— Jutri na vse zgodaj, potem bo vse naréd.

(**Jakob** si zagrne obličje s plaščem in plaka. — *Po drevoredu stopa redovnica ter nabira cvetic.*)

Andrej Vercors: Kaj iščete, sestra?

Redovniččin glas (*zamolkel in pridušen*): Cvetlic, da jih bom dela njej v roke na srcu.

Andrej Vercors: Cvetja zdaj ni več, samo še sad.

Jakob (*objokan*): Odstranite listje, pa najdete zadnjo vijolico!

Smiljka šele poganja popke, vendar ostane nam še dalija pa rdeči mak.

(*Nuna je odšla.*)

Peter Craonski: Usmiljenki, ena še jako mlada, druga čisto stara, sta jo preoblekli, in Mara je poslala svojo poročno opravo.

Sicer je bila samo gobavka, ampak pred Bogom je bila vredna vse časti.

V globokem spanju spi

kakor tak, ki ve, na koga se je zanesel.

Videl sem jo, preden so jo deli na mrtvaški oder.

Udje so ji ostali gibki.

O, medtem ko jo je sestra oblačila, podpiraje jo z rokó okrog pasú, ter jo držala pokonci, kako ji je pala glava vznak,

kakor jerebici, še topli v lovčevih rokàh!

Andrej Vercors: Moje dete! moja hčERICA! pestoval sem jo na rokah, še preden je mogla hoditi.

Okroglo dekletce, kako se je zbuvalo z zvonkim smehom v svoji lupini-posteljci!

Vsega tega je konec. Joj! joj! moj Bog, prejoj!

Peter Craonski: Ali je ne želite videti, prej ko zabijejo pokrov?

Andrej Vercors: Ne maram. Otrok brez doma odhaja skrivoma.

Jakob: Svoj živi dan ne bom več videl njenega obraza.

(*Peter Craonski sede na levi ob Andreju Vercorsu. Dolg premor. Kladivo tolče po deskah. Molče poslušajo. — Od strani se pojavi Mara; pod veliko črno ruto nosi otroka. Počasi prikoraka iz ozadja ter se postavi pred klop, trem možkim nasproti. — Dva zreta vanjo, Jakob pa gleda v tla.*)

Mara (*s sklonjeno glavo*): Pozdravljen, moj oče! Pozdravljam vas vse.

Vame upirate oči in vem, kaj mislite:

»Violana je mrtva.

Lepi zreli sad, plemeniti zlati plod

se je odtrgal od veje in ostane nam samo

— grenka od zunaj, trda od znotraj ko kamen — ozimíca.« Kdo me ljubi? Kdo me je kdaj rad imel?

(*Srepo se ozre na kvišku.*)

Dobro! tukaj sem! kaj mi hočete? Govorite naravnost! Kaj mi imate očitati?

Kaj me takisto gledate s temi očmi, ki pravijo: ti si! — Seveda, jaz sem jo!

Kakopa, jaz sem jo ubila.

Jaz sem jo prijela predsnočnjim za roko, sem jo šla obiskat,

ko Jakoba ni bilo doma,

in sem jo zavedla v jamo in prevrnila na njo vrhovati voz.

To sem napravila.

Jakob, jaz sem tudi mater pregovorila,

naj se pomeni z Violano, tisti dan, ko si se vrnil iz Brinja domov.

Kajti vroče sem želela, postati tvoja žena; drugače sem bila odločena, da se obesim na vajin poročni dan.

Bog pa, ki vidi srca, je bil že dopustil, da si je našla gob.

— Jakob pa je še vedno mislil nanjo. Zato sem jo morala usmrtiti.

Kako pa? kaj mi je drugega preostajalo? kaj naj bi bila počela še,

da bi on, ki ga ljubim in ki je moj,

postal takisto moj, kot sem jaz njegova, popolnoma,

in da bi bila Violana pozabljena?

Storila sem, kolikor je bilo v mojih močeh.

Zdaj pa vi odgovarjajte! Vaša ljubljena Violana, kako ste jo vendar ljubili, kaj pa je bilo več vredno,

vaša ljubezen, menite, ali pa vaš črt?

Vsi ste jo ljubili! pa glej, tu je njen oče pa jo zapusti, in njena mati ji daje zli nasvet, in njen zaróčnik, kako je vanjo veroval!

Seveda, ljubili ste jo,

kakor se reče, da človek ljubi krotko žival, in zalo cvetko, to pa je bila vsa iskrenost vaše ljubezni!

Moja je bila drugačna;

slepa, oklepala se je plena, mrka in gluha!

Da bi bila vsa njegova jaz, je moral biti on docela moj!

Kaj sem drugega storila, kakor da sem se branila? kdo mu je bil bolj zvest, jaz ali Violana?

Violana, ki ga je izdala na veselje nekemu gobavcu? Violana, ki je baje po božjem nasvetu temu gobavcu privolila v poljub?

Nič nimam proti Bogu. Ampak ostane naj, kjer je! Naše borno življenje je tako kratko! Naj v miru nas pustí!

Ali sem jaz kriva, da sem ljubila Jakoba? imam li kaj radosti od tega, mar mi duša ne gorí?

Kaj mi je bilo storiti, da se ubranim, jaz, ki nisem lepa, ne prijetna, sirotna ženska, ki ne morem dati drugega ko bolečin?

Zato sem jo umorila v svoji obupnosti!

O žalostni, nerodni zločin! O nezgoda neljubljene ženske, ki ji povsod izpodleti! Kaj naj bi bila naredila, ker sem ga pač ljubila, on pa mene ni?

(Okrene se proti Jakobu.)

In ti, Jakob, zakaj molčiš?

Zakaj obračaš v tla obraz in ne črhneš besedice, kakor Violana oni dan, ko si jo po krivem dolžil?

Tvoja žena sem, me več ne poznaš?

Pač vem, da se ti ne zdim ne lepa ne prijetna, ampak glej, za tebe sem se okrasila in ti povečala bolečino, ki ti jo morem nuditi; to bolečino, ki ti jo samo jaz morem dati. In Violanina sestra sem.

Iz bolečine se rodi! ta ljubezen se ne poraja iz veselja, iz bolečine izhaja! iz bolečine, kakršna zadošča njim, ki nimajo veselja!

Nihče ga z radostjo ne gleda, ah, to ni svoje dobe cvet,

ampak to, kar je pod venočim cvetjem, zemlja sama, skopi svet pod rastlino, prst, katere je vedno dovolj!

Priznaj me vendarle!

Tvoja žena sem in ne moreš prepričati, da ne bi bilà!

Eno samo nerazdružno telo, spojitev z jedrom in dušo, pa tudi potrditev, to skrivnostno sorodstvo med nama,

ki se kaže v tem, da imam od tebe otroka.

Zakrivila sem veliko hudodelstvo, svojo sestro sem ubila; proti tebi pa nisem grešila. In menim, da mi nimaš nič opotikati. Drugi pa — kaj mi je do njih?

To sem ti hotela reči, sedaj pa stôri, kakor veš in znaš. *(Molk.)*

Andrej Vercors: Resnico govori. Daj, Jakob, odpusti ji!

Jakob: Tak pojdi sem, Mara.

(Žena pristopi ter obstane pred njimi, tvoreča s svojim otrokom eno samo celoto, nad katero oba moža hkratu iztegneta desno roko. Komolca se prekrížata in Jakobova dlan leži na detetovi glavi, Andrejeva na Márini.)

Jakob: Violana ti odpušča. V njenem imenu, Mara, ti bodi odpuščeno. Violana, zločinska žena, drži nas združene.

Mara: Joj! prejoj! besede mrtve in razkosane! O Jakob, jaz nisem več ista kakor prej! Nekaj je v meni končano. Meni je vse eno.

Nekaj se je v meni pretrgalo, in jaz ostanem brez moči, kot ženska ovdovela in brez otrok.

(Dete se nedoločno smehlja in oziraje se na vse strani pokrikava od veselja.)

Andrej Vercors *(ga ljubkuje):* Uboga Violana! Pa ti si tukaj, otročič! Kako ima modre oči!

Mara *(zaihti):* Oče! oče! joh!

Bilo je mrtvo in ona ga je obudila spet!

(Žena se umakne ter sede na samem.)

(Solnce zapada. Ponekod gre dež po planoti; deževni curki se križajo s solničnimi žarki. Razviije se velikanska mavrica.)

Otroški glasovi: Hi! hi! lej lepi božji stol!

(Drugi neznani glasovi. Velike jate golobov; sukajo se in se obračajo, se razkropé ter se tu pa tam spuščajo v strnišče.)

Andrej Vercors: Zemlja je razbremenjena. Polja so prazna.

Vsa žetev je pospravljena in ptice z neba osuto zrnje zobljejo.

Peter Craonski: Poletje je pri kraju, čas nas opominja,

listje vesoljne zemlje

trepetá pod septembrskim dihom.

Nebo je zopet sinje, jerebica čivka v gnezdú, in kanja se vznáša skozi čisti zrak.

Jakob: Oče, vse je Vaše! vzemite nazaj vse to posestvo, ki ste mi ga dali v last.

Andrej Vercors: Ne, Jakob, jaz nimam nič več, in to ni več moje. Kdor je odpotoval, se ne vrne več, in kar se da, se več nazaj ne vzame.

Tu je zdaj nov Combernon in novo Šmarje.

Peter Craonski: Prejšnje je umrlo. Deviški grič je preminil in brazgotina v njegovem po-bočju nikoli več ne zakrvaví.

Andrej Vercors: Mrtev je. Tudi moja žena je mrtva, moja hči mrtva, sveta Devica Ivana je sežgana in raztresena v veter, niti ena sama njena kost ni ostala na tleh.

Ampak kralj in papež sta vnovič vrnjena Franciji in vesoljstvu.

Razkol gre h koncu, zopet se dviga nad človeško množico prestol.

Nazaj gredé sem šel skozi Rim, poljubil sem nogo sv. Petru, stojé sem jedel posvečeni kruh, z mano pa narod od vseh štirih strani svetá,

medtem pa so zvonovi na Kvirinalu in na Lateranu in glasovi od Svete Marije Maggiore pozdravljali poslanike novih narodov, ki so hkrati od Vzhoda in od Zapada prihajali v večno mesto:

vnovič najdena Azija in ta atlantski svet onstran Herkulovih stebróv.

In še drevi, ko zazvoni angelsko češčenje, obtoréj, ko se zasveti na praznem nebu ozvezdje Al-Zohar,

se prične sveto leto z dovoljenjem novega papeža,

dolgovi se izpregledajo, jetniki se izpusté,

vojna preneha, sodišča se zapró,

prvotnemu lastniku se vrne vsaka stvar.

Peter Craonski: Premirje za eno leto in mir samo za en dan.

Andrej Vercors: Kaj za to! mir je dober, ali vojna nas bo našla opremljene.

O Peter! prihaja čas, ko bodo ženske in novorojenci več vedeli ko stavec in modrijan!

Takrat sem se spotikal ob to kakor Jud, ker je obličje Cerkve zamračeno in ker ona hodi omahljivo svojo pot naprej in so jo pustili na cedilu vsi ljudje.

In hotel sem se pritisniti ob prazni grob, položiti roko v kotanjo od križa.

Moja hčerka Violana pa je bila bolj pametna.

Je li življenja namen — živeti? ali so noge božjih otrok privezane za to bedno zemljo?

Ne gre za to, da živimo, temveč da umrjemo, ne da bi križ tesali, temveč stopili nanj in z nasmehom podarili vse svoje imetje!

V tem je naslada, v tem svoboda, v tem milost, v tem večna mladost! in bogme, če starčkova kri na prtu žrtvenika poleg mladeničeve krvi

ne dela prav tako rdeče, prav tako svetle lise kakor letnikova kri!

O Violana! dete milosti! meso mojega mesa! Tako si daleč, kakor je dimnati ogenj moje kmetije oddaljen od danice,

kadar ta deviška krasotica položi svojo blestečo glavo solncu na krilo,

o da bi te mogel tvoj oče tam gori vekomaj gledati na mestu, zate prihranjenem!

Bogme, koder je šlo to detece skozi, se bo mogel tudi oče preriniti!

Koliko je vreden svet glede na življenje? in koliko je vredno življenje, ako se ne mara žrtvovati?

In čemu bi se trpinčili, če je tako preprosto slušati?

Violana se ni obotavljala in je takoj prijela ponujeno rokó.

Peter Craonski: Oj oče, jaz sem jo zadnji držal na svojih rokah, kajti zanesla se je na Petra Craonskega, vedé, da v njegovem mesenem srcu ni nobene pohote več.

In mladi život tega mojega nebeškega pobratima mi je ležal v naročju kot obsekano, nagnjeno drevo!

In kakor ognjeni sijaj granatnega cveta na vseh straneh sili na dan izpod popka, ki se razpreza,

tako se je bil angelski blešč, ki nič o smrti ne ve, že polastil naše poséstrime.

In rajska vonjava je v mojem objemu puhtela iz te potrte darilnice.

Ne jokaj se, Jakob, prijatelj moj.

Andrej Vercors: Ne jokaj, moj sin.

Jakob: Peter, vrni mi prstan, njen prstan mi daj.

Peter Craonski: Tega ne morem več.

Prav tako ne, kakor žitna bil ne more povrniti v zemljo zrnca, iz katerega poganja nje stebelce.

Iz te mrvice zlata sem stvoril plameneč nakit in obok tega neminljivega dne, pod katerim je večna pšenica shranjena.

Justicija je dovršena, samo ženskost ji je še manjkala,

to pa denem čisto na vrh svoje najplemenitejše lilije.

Andrej Vercors: Močan si po delih, Peter; na svojem potovanju sem videl cerkve, ki si jih zaplodil ti.

Peter Craonski: Zahvaljen Bog, ki me je postavil očeta cerkvá;

vtil mi je uvidevnosti v srce in zmisel za trojni razseg!

Izobčil me je kot gobavca in takisto oprostil vseh posvetnih skrbi,

da bi na francoskih tleh postavil deset pametnih devic, ki jim olje nikoli ne poide, in da bi oblikoval shranilo za molitve!

Kaj je tako zvana »duša« ali lesena kobilica, ki jo lutnjar vloži med lice in hrbet svojega glasbila,

v primeri s to veliko, skrito liro in s temi stebrovnimi silami, ki sem jim preštevilil mero in razdaljo jaz?

Jaz ne rezljam od zunaj podobe.

Ampak slično očaku Noetu, sredi svoje velikanske ladje,

marljivo delujem v notrini in vsenaokoli vidim vse, kako vse knadi vstaja v zrak!

Kaj se pravi izklesati telo v primeri z dušo, ki jo je ujeti,

in v primeri s to blagoslovljeno daljino, ki jo je spoštljivo srce pustilo prazno, odstopivši izpred svojega Boga?

Meni ni nič pregloboko: moji rovi segajo do vodovja glavnih žil.

Mojim obokom ni nič previsoko: konec mojega zvonika molí v nebo in jemlje Bogu blisk!

Peter Craonec umre, a deset devic, njegovih hčer,

kakor vdovin vrč,

v katerem se neprestano obnavlja moka ter posvečena merica olja in vina.

Andrej Vercors: Tako je, Peter. Kdor se zanaša na kamen, ne bo prevaran.

Peter Craonski: O kako lep je kamen in kako mehak je v rokah stavbenikovih! in kako pravilno in lepo je razdeljena teža njegovega celokupnega dela!

Kako je zvest in kako hrani v sebi misel in pa kakšne sence tvori!

Kako se prilega vinska trta najmanjšemu zidu in na vrhu roževec, kadar se razcvetè,

kako je to krasno, in kako je to resnično, takole vkup!

Ste videli mojo cerkvico v Trnovem? spominja na žareče oglje in na razvcetel rožni grm.

Pa Šentivan? ni li kot brhek mladenič sredi svoje krednate okolice? Pa Martinjvrh, ki šele v petdesetih letih dozorí?

Pa Šentomaž v ardenskem logu? zvečer ga je slišati, kako kliče podobno biku sredi močvar.

Ampak Justicija, ki sem jo ustvaril nazadnje, Justicija, moja hči, je najzaljša izmed vseh!

Andrej Vercors: Njej poklonim svojo popotno palico.

Peter Craonski: Ona sama je v mojem srcu postavljena, nič več ji ne manjka, vsa je scela že.

In za sleme
sem ji našel kamen, ki sem ga iskal, ne z železom izkopan,
voljniji kot alabaster in jedrovitejši ko brus.
Kakor nežne koščice mlade Justicije služijo moji veliki stavbi za vklado,
tako ji postavim na vrh, visoko v zraku, novo pravičnost,

gobavo Violano v njeni slavi, slepo Violano, vidno vsem očem.

In upodobim jo z rokama prekrižanima na prsih, kakor klas, napol še v svojih resah ujet, pa z zavezanimi očmi.

Andrej Vercors: Zakaj z zavezanimi očmi?

Peter Craonski: Da bi bolje slišala, ker ne vidi, mestni hrup in poljski šum, človeški glas in hkratu božji glas.

Njo je namreč sama pravičnost: poslušaj in ubere v svojem srcu pravi sozvoček.

Potlej daje zavetje proti vremenskim nezgodam in senčno streho v vročih pasjih dneh.

Jakob: Ne, Violana zame ni kamen, meni kamen ni dovolj!

Ne maram, da bi bila zastrta luč njenih oči, tako krasnih oči!

Andrej Vercors: Njen dušni blesk je z nami. Nisem te izgubil, Violana! Kako si lepa, moja hči!

In kako je lepa nevesta, če na dan zaroke v svojem prekrasnem oblačilu stopi pred očeta in ljubko zardi.

Stopaj pred nami, Violana, dete moje, in jaz pojdem za teboj. A včasih obrni svoje obličje proti meni, da ti bom videl oči!

Violana! Elizabeta! skoraj bom z vama spet!

Ti pa, Jakob, opravljaj svojo dolžnost, kakor sem tudi jaz opravil svojo! Konec bo skoro tu, glej, usojen mi je konec dne in leta in življenja!

Šest je ura. Senca Žejnega vrha sega že do potoka.

Zima prihaja, noč prihaja. Samo še nekoliko noči,

samo še nekaj budnih ur!

Svoj živi dan sem se trudil s Solncem in mu pomagal pri njegovem opravku.

Ampak noč moram pričeti zdaj čisto sam, ob toploti ognja in pri luči svetiljke.

Peter Craonski: O kmet, tvoj posel je končan. pogledaj to prazno polje, požeto zemljo, strniko že reže plug!

Sedaj pa, kar si ti začel, to moram dovršiti jaz.

Kakor si ti zarezal brazdo, tako izkopljem jaz žitnico v tleh in pripravim shrambo za božji dar.

In kakor ti žetve ne zoriš, ampak jo solnce, tako dela tudi milost.

In kar ne poganja iz zrna, to ne pojde v klas.

Gotovo je Justicija lepa. A koliko lepše je to plodovito drevo vseh ljudi, drevo, ki raste iz semena svetega obhajila.

To vam je ena sama postava, naperjena v eno samo smer.

Ej, če bi vsi ljudje stavbarstvo pojmovali kakor jaz,

kdo bi se hotel

odtegovati svoji dolžnosti in svojemu mestu, ki mu je

v veži božji odkazano?

Andrej Vercors: Peter Craonski, ti imaš obilo misli, meni pa je dovolj to solnce, ki ugaša tam.

Vse svoje dni sem delal isto stvar kot ono, zemljo sem obdelaval pa vstajal in k počitku hodil z njim.

Zdaj stopam v noč in me je ni strah, saj vem, da je tudi ondi vse jasno in urejeno, v dobi velike nadzemske zime, ki poganja slednjo stvar.

Nočno nebo, kjer vse snuje in ki je podobno velikanski oratvi, vse sceloma napravljeno,

in večni Oratar tam goni veliki voz, oči pa upira v zvezdo nepremičnico,

kakor pri nas na zeleno vejico na vzvratéh.

Solnce in jaz sva eden tik drugega

delala, uspeh napora najinega pa nama ni mar.

Moje delo je opravljeno.

Združil sem se z nujnostjo in bi želel razpasti v njej sedaj.

Mir in pokoj, kdor ga pozna, veselje

in žalost so v njej z enakim deležem.

Žena mi je umrla. Violana je mrtva. To je v redu vse.

Nič več ne želim, držati to šibko, staro, zgubano rokó.

Violana pa, ko se mi je z osmimi leti zaletavala v noge,

kako sem ljubil nje krepko telesce! In polagoma se je vihrava silovitost otročje navihanke

izprevrgla v otožnost mladega dekleta, v bolešt in breme ljubezni, in že tedaj, ko sem odšel,

sem opazil, da ji v očeh med pomladnim cvetjem vstaja neznanka.

Peter Craonski: Klicanje v smrt, enako vzvišeni liliji.

Andrej Vercors: Blagoslovljena bodi smrt: v očenašu je vrhunec vseh prošnjá.

Peter Craonski: Jaz sem že v tem življenju od nje same in od njenih nedolžnih ust

dobil osvoboditev in slovó.

(Solnce stoji na levi, v višini velikega drevesa.)

Andrej Vercors: Tam stoji solnce na nebu, kakršno je na podobah, ko Zveličar budi ob enajstih delavca.

(Skednjena vrata zaškripajo.)

Jakob: Kaj je to?

Andrej Vercors: Po slamo gredo v skedenj, nastlali bodo jamo z njo. — *(Molk. — V dalji pokajo cepi.)*

Otroški glasovi od nekod:

Pojd'no spat,
Bog je zlat.
Pojd'no gledat,
Kaj Marija dela...
Na stolčku sedi sred raja
pa verne duše napaja.
Pojd'no tja tudi mi,
da še nas napojí
pa v sveti raj posadí
na večne čase, amen.

Jakob: To niso skednjena vrata, to je krik groba, ki se odpira!

In ona, ki sem jo ljubil, me gleda s slepimi očmi pa odhaja na ono stran.

Pa tudi jaz sem jo gledal ko slepec in brez dokazov sem bil prepričan,

prepričan, da tožnica resnico govori.

Izbiral sem. In ona, ki sem si jo izbral,

mi je bila dana. Kaj naj porečem? Prav je tako.

Prav je tako.

Sreča ni moja, moje pa je hrepenenje! ne vzame mi ga nihče.

Moja ni žarna, nepoškodovana Violana, pač pa gobavka, z grenkim nasmeškom sklonjena nad menoj in z jedko rano na boku!

(Molk. — Solnce stoji za drevjem in se svetlika izza vej. Obrisi listja pokrivajo tla in sedeče postave. Tedaj pa tedaj se zablešči zlata čebela v svetli jasi.)

Andrej Vercors: Tu sedim, in raz grič pregledujem ves kraj ob svojih nogah.

In spoznavam pota in štejem pristave in vasi, poznam jih po imenu, pa tudi vse ljudi, ki tam stanujejo.

Ravnino tu po vsej nedogledni dolžini proti severu!

In drugod se dviga obrežje in se ovija sela kakor gledališke gredi.

In vsepovsod, vse ob svojem času, zeleno in rdečo spomladi, sinjo in plavo poleti, rjavo pozimi ali čisto belo pod snegom, pred seboj, ob svoji strani ter okoli sebe, vidim venomer zemljo, podobno otrplemu nebu, z izpreminjastimi barvami poslikanemu.

Tale ima svojo posebno obliko kakor človek in mi je zmeraj pred očmi.

Sedaj je konec.

Kolikokrat sem vstal iz svoje postelje in se odpravil na svoje delo!

Zdaj se je zvečerilo in solnce zbira ljudi in živali kakor z dlanjo. *(Počasi in naporno vstane, izteza polahko roke, medtem ko ga obseva porumenelo solnce.)*

Ah! ah!

Takole prožim roke v solnčne žarke, kakor krojač, ki meri suknò.

Mračí se! Gospod, usmili se vsakogar obsorej, ko je končal svoje delo in stoji pred teboj kakor otrok, ki mu človek ogleduje roké.

Moje so čiste. Izvršil sem svoje dnevno opravilo! Žito sem sejal in žel, in kruh, ki sem ga pridelal, so si delili vsi moji otroci.

Zdaj je vsemu kraj in konec.

Pravkar je bil še nekdo z menoj.

Žena in otrok sta se umaknila

in ostal sem sam, da se ti zahvalim pred popravljenjo mizo.

Obe ste umrli, ampak jaz

živim na pragu smrti in nedopovedljivo veselje me prešinja! — *(Angelsko češčenje zaklenka od dolenje cerkve. Prvi udar od treh trijančenj.)*

Jakob (zamolklo): Angel Gospodov nam oznanja mir, in dete se trese v materinem krilu. — *(Drugo potrkavanje.)*

Peter Craonski: »Maloverniki, zakaj se jočete?« *(Tretje potrkavanje.)*

Andrej Vercors: »Ker grem k svojemu očetu in k vašemu.« — *(Globoka tišina. Potlej zazvoni na vso moč.)*

Peter Craonski: Tako govori zdravamarija kakor troglasno, takisto govori meseca majnika, kadar se vrača samiški mož od pogreba svoje matere na dom,

in angelski rožni glas drhtí v srebrni večer. O Violana! o žena, po kateri prihaja izkušnjava!

— Ko nisem še poznal svoje naloge, se mi je za tvojo zenico oziral moj pogled.

Seveda, zmerom sem mislil, da je ugodje dobra stvar.

A sedaj imam vse!

Vse mi je pri rokah, in nalikujem človeku pod sadovitim drevesom:

stopil je na lestev in čuti, kako se pod težo njegovega života globoke veje pripogibajo.

Pod drevesom moram govoriti, kakor sviralo, ne globoko, ne rezko! Kako me tok

dviga! Učinek milosti mi je odpečatil kamen od srca!

Da bi mogel živeti tako še naprej! takisto združen s svojim Bogom, da bi mogel rasti ko trs ob oljiki! — *(Solnce je zatonilo. — Mara se okrene proti svojemu možu in zre vanj.)*

Jakob: Viš jo, kako me gleda. Zdaj prihaja k meni in z njo gre noč! *(Zook počenega zvona prav od blizu. — Prvi udar.)*

Andrej Vercors: Tudi zvonček pri sestrah je zdravomarijo zapel. *(Molk. Potem se začuje čisto zgoraj nov zvon, šmarski; tudi ta ponovi, čudovito jasno in svečano, trojno potrkavanje.)*

Jakob: Poslušajte!

Peter Craonski: Čudež!

Andrej Vercors: Šmarje se budí! Angel prinaša v odmevu še enkrat pozornemu nebu in prisluškujoči zemlji vsakdanji oglas.

Peter Craonski: Res, rožnati glas, Bog se je rodil. *(Drugo potrkavanje zvona pri sestrah. — Zvoní pa v tretje obenem s prvim šmarskim pozvanjanjem.)*

Andrej Vercors: Bog se je učlovečil!

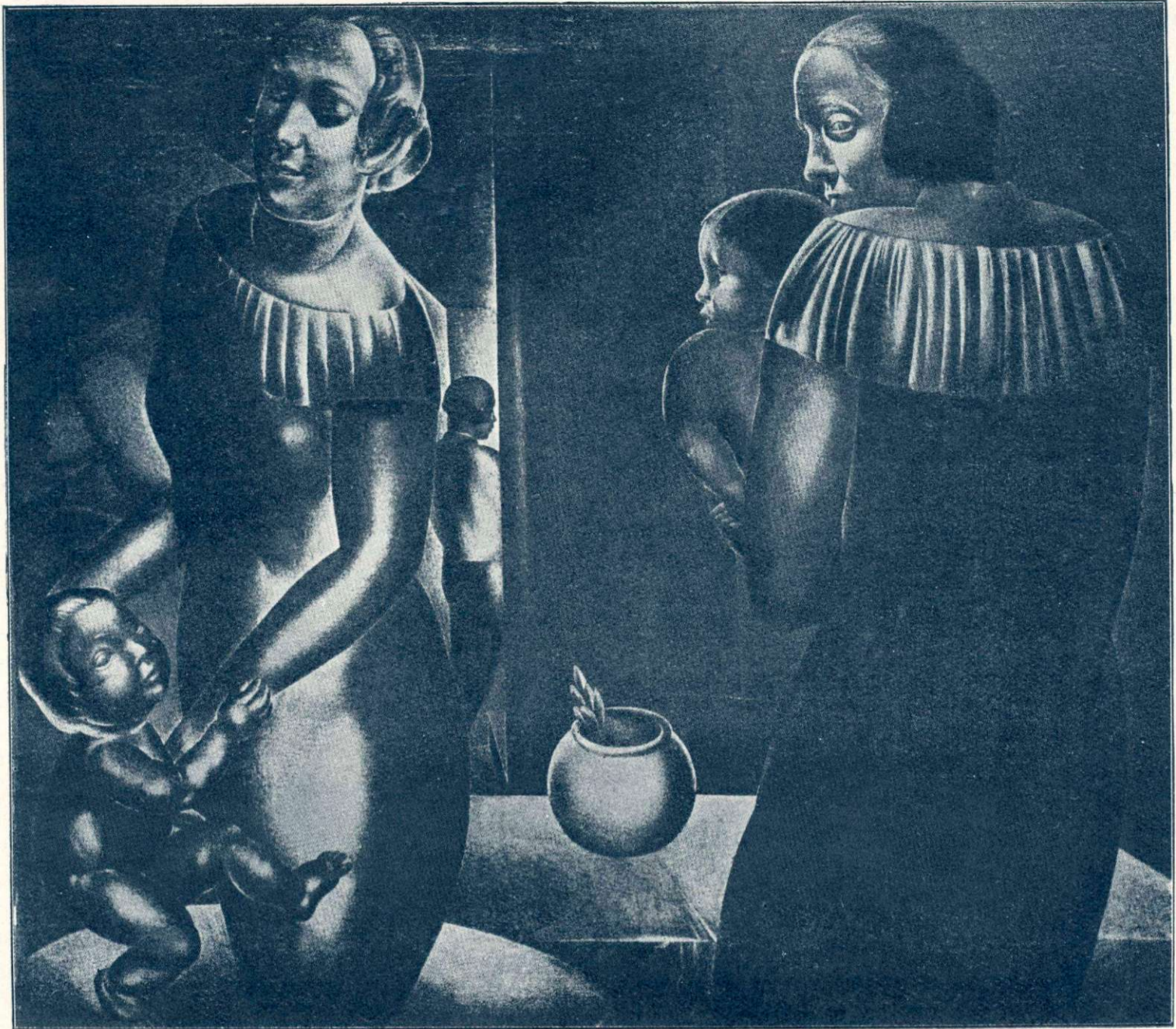
Jakob: Umril je!

Peter Craonski: Od mrtvih je vstal! *(Tretji udar zvona pri sestrah. Nato se zvon zaziblje. — Tišina. Naposled se sliši tretje šmarsko zvonjenje, trikratno, komaj razločno, od daleč.)*

Andrej Vercors: To ni več angelsko češčenje, zdaj pritrkava k večerji!

Peter Craonski: Trojno zvonilo: kot neizrek-ljiva žrtev je sedaj sprejeto v krilu Device brez madeža. *(Vsi gledajo s povzdignjenimi obrazi kvišku, vlečejo na uho in čakajo, da bi še zvonilo: pa ne zazvoni.)*

KONEC.

FRANCE KRALJ: RODBINSKI PORTRET.

K SODOBNI UPODABLJAJOČI UMETNOSTI.

(Razmotrivanja spričo jesenske umetnostne razstave.)

DR. STANKO VURNIK.

Na ljubljanskem velesejmu od 4. do 13. septembra je bila tudi umetnostna razstava, katere se je udeležilo 43 slikarjev, kiparjev in arhitektov s skupno nad 600 deli. To je bila ena izmed največjih dosedanjih domačih razstav in če bi se je bili udeležili od slikarjev še Sternen in Kobilca ter Spacapan, od arhitektov Plečnik in Vurnik s svojima šolama, bi bili imeli razstavo slovenske umetnosti v l. 1926 sploh. Naj se torej spričo te, bi rekli vseslovenske razstave, ozremo po rezultatih moderne sploh in po slovenskem obolu v evropskem okviru.

Težko je danes že točno očrtati razvoj od impresionizma dalje, lažja bo ta naloga čez čas, ko se očesu ne bodo več vsiljevale tolike nebitvene podrobnosti, ampak le glavne črte. Če pa

kljub riziku v splošnih potezah to storimo, kolikor se da, treba reči, da se je z nastopom impresionizma v sedemdesetih letih, s preobratom snovnega realizma v novo subjektivno-individualno stilno smer začela nova doba, ki je zavrgla stari »kaj« v umetnosti in postavila načelo individualnega »kako«. Ta reforma je bila odločilnega pomena; poprej tako enotni umetnostni nazor je pod novim načelom hitro razpadel v nebroj oddeljenih, često nasprotnih si nazorov, ti so pognali množico originalnih -izmov, ki so se kot umetnost majhnega, »elitnega« kroga le po malo mesecev držali na površju. Padel je socialni pomen umetnosti in nje kvaliteta, in že med vojno je nastopila stagnacija in utrujenost. Tudi optimisti so tedaj verjeli, da je umetnost mrtva.

Doba s tako deljenimi umetnostnimi nazori je rodila v istem času skoraj dispartatne ali celo antipodne ptičke v svojem gnezdu. Komaj si je impresionizem s svojim l'art pour l'art utrdil položaj, že se je zaredila tudi reakcija na njega »brezdušnost« v idealistični umetnosti tako

zvanega simbolizma in ekspresionizma. Kakor se kaže, so tako reagirali na impresionizem večidel severni in srednjeevropski narodi, ki jim je po zatrdilu mnogih »duhovni« izraz umetnostno nekako v krvi; romanski narodi so pognali intelektualistični kubizem, ki je vedel na eni strani (Picasso, Braque) v klasicizem, na drugi v dekorativni artizem (Gleizes, Gris, D'Herbin, Metzinger i. dr.), na tretji v futurizem, artistično igranje z izrazom gibanja, Rusi so po nemškem ekspresionizmu prikrojili »imaginizem«, pa so kazali tudi čisto nesnovno umetnost Kandinskega. Med temi -izmi je bilo stilno malo skupnosti. Naturalizem in idealizem, objektivna in subjektivna umetnost, filozofski meditativna in čisto formalistično-artistična stremjenja se mešajo v prečudno spačenem obrazu dobe, ki je tudi politično in gospodarsko razbita. In vendar svet pri tej gonji za originalnostjo ni ustvaril nič novega: impresionizem in ekspresionizem smo bili videli že v preteklih dobah, Picasso je začel z Egipčani in nehal z Ingresom. Silnih, v bodočnost kažočih kvalitiet ni bilo nikjer, velik, trajen, enoten stil ni mogel vzkliti, če so vsi posamezni umetniki tiščali v individualne smeri.

Šele par let po vojni se je pokazal popek drugačnega, treznejšega časa. Evropa se je jela vnovič pečati z mislijo enotnega političnega organizma, vnovič so bile mogoče mednarodne in meddržavne organizacije, vstale so prve podlage novemu, socialnemu, bolj v materialnem usidranemu življenju in okrevati je začela tudi umetnost. Po vojni se je iz mrtvila izločil ojačan realistični stilni element, ki je ponekodi nastopil v klasicistični, drugod v kvatrocentistični obleki kot neorenesansa. V Franciji se je pokazal v Picassovem obratu in v Rousseaujevem »primitivizmu«, v Nemčiji so mu stopili na čelo nekdanji »izrazniki« Beckmann, Kanoldt, Schrimpf, Gross, Dix, v Rusiji sta se zgodaj strnili v to smer leningrajska in moskovska šola: Šuhajev, Grigorijev, Chagal, Bakst, Sorin. Gre za nov predmetni realizem (primeri nemško geslo »die neue Sachlichkeit«) objektivnejšega značaja, v katerem se več ali manj družijo klasično-renesančni kompozicionalni elementi s plastično obdelavo teles v lokalnih barvah. Novi stil se je izrazito javil v arhitekturi kot najbolj »porabni« panogi umetnosti z novo, res realistično obdelavo prostora, potem v plastiki v naslonu na orient in antiko, dočim so abstraktnejša, manj prijemljiva muzika, literatura in slikarstvo v produkciji nekam v ozadju. V muziki najbolj živi plesni ritem poleg resnejših poskusov v renesančni plastični maniri, v literaturi zabaven šund poleg resnejših poizkusov v »surrealismu«, v slikarstvu dekoracija in portret. Znak novih, nekam ameriansko materialističnih razmer, v katerih baročna glorijska in rokokojski sentiment nimata več prostora, kjer je inženjer več vreden od pesnika (Corbussierjeva polirana krogla), jazz več od simfonije. Novi čas ima neko materialistično-epikurejsko noto v umetnosti.

D. VIDMAR: POKRAJINA.

Je li ta novi realizem, purizem, verizem ali kakor se že vse zove, odrešenje? Absolutno nov morda še ni, saj vidimo klasične ali renesančne bergle, s katerimi si pomaga na noge, toda v arhitekturi, ki je nastopila z absolutno novim materialom in absolutno novim prostornim programom, je upanje, da se razvije v tem znamenju umetnost bodočnosti, ki danes kaže, da bo bistveno drugačna kakor je bila dosedanja »moderna« izza impresionizma: trajnejša, enotnejša in socialno vrednejša, mednarodna vrednota.

Slovenska umetnost kaže v literaturi in zlasti muziki zelo zaostalo lice spričo ugotovljenega evropskega dosegljaja, naprednejša je pa upodabljaljoča umetnost. Stari so v boju z mladimi razpadli tudi organizacijsko, mladi, kompaktno organizirani in nastopajoči reprezentativno tudi v inozemstvu, so se pririnili do veljave in si letos nadedli reprezentativno ime Slovenskega umetniškega društva. Značilno za novi čas je zlasti, da so se vendar enkrat, po vsem dosedanjem zaprtem klubarstvu in klikarstvu, dala zediniti vsa taborišča k enotni, vseslovenski razstavi in baš prav tako značilno za sodobni socialni položaj umetnosti je, da so razstavila skupno s trgovci in industrijci med avtomobili, vrtiljaki in modnimi oblekami in bari.

Impresionizem si je nekam trdokožno pri nas ohranil kali življenja prav doslej. Povsem čisto krven pa ni več niti pri Veselu, Kobilci ali Jami, ki tu pa tam že gradi in zostruje konture, moderniziral se je i pri Vavpotiču, Šantlu ali Zupančevi v rahli meri, vodja pa je že davno pred vojno dozorel s svojim kolorizmom do novega, liričnega idealizma. Na tej razstavi je poleg starejše zasnovanih del pokazal novejšega Slepca, ki z izoliranim likom in ekspresivno gesto, čisto idealno barvitostjo že daleč posega v ekspresionizem po analogiji poznega Kokoschke ali van Gogha. Tratnik, ki je še pred vojno cikal k »izraznikom«, je topot pokazal močno chiaroscurno modeliran akt »Jutro« v nekam cinquecentistični kompoziciji (Michelangelo, Tizian), ki iz impresionističnega tabora

sluti novi, plastični stil. B. Vavpotič je namesto abstraktnega, dekorativnega starega stila pokazal nov, realističen obrat. G. A. Kos je opustil simbolična ozadja in nagiblje v barvno dekoracijo in k plastičnim studijam (Morje 1926). Za moderno važnega ali visokokvalitativnega pri starih na razstavi ni dosti najti, le »Slepec«, kot vrhunec Jakopičevega razvoja, moli kot kvaliteta iz kupa, Smrekar je ostal pri karikaturah I. Cankarjevega časa, Gaspari pri folklorju in pridni diletanti so »dozoreli« v svojih akvarelih končno v neoromantiko in staro, pacasto maniro.

Drugačen je položaj pri mladih. Prvič so topot doma kompaktno nastopili, pred Ljubljano jih je videl Hodonín, Split, Sarajevo, Praga, Berlin, Benetke. In nastopili so v znamenju modernega realizma.

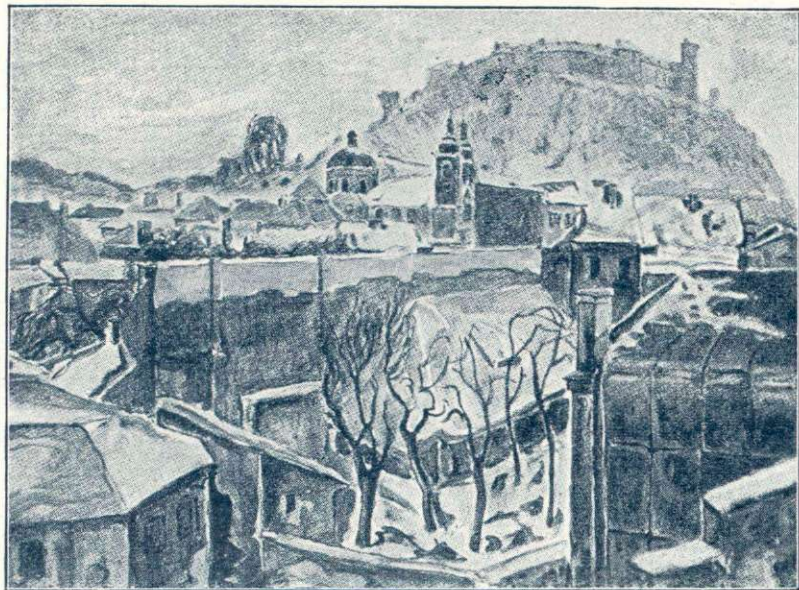
Osebnosti F. in A. Kralja ter V. Piona vodijo. Prva dva sta sredi med bujno rastjo impresionizma začela z radikalno idealistično smerjo in se preko najrazboritejšega simbolizma in vizionarizma v liniji in barvi jela dokopavati že v letih 1922 in 1923 do plastičnega realizma, pri katerem moreta uporabiti sedaj stara, dekorativna spoznanja in psihološki studij. Tonetov lškariot iz l. 1924. kaže še staro, deformirano izrazno gesto že v novi, plastični formi in skoro realnem prostoru ter monumentalni kompoziciji, veselje nad novim, plastičnim idealom je v formah Delavcev pred tovarno (1924), žal, da ni razstavil še najnovejšega, letošnjega dela, Slovenske svatovščine. Slika je bila za časa ljubljanske razstave izložena v Pragi, kaže pa Eros v novi, v svojem sebe veselem realizmu in na Brueghla spominjajoči formi. V ospredju glavni tema, maska, kmečko nerodno objemajoč dekleta, v ozadju odmeva ta tema v variantah na vse načine v več ljubezenskih skupinah pri ženitovanjski mizi. Vsi tipi so zelo ostro psihološko karakterizirani, vzeti iz vsakdanjosti slovenskega človeka. France je poleg starejših stvari iz let 1915. do 1925 razstavil edino najnovejše delo, Rodbinski portret iz l. 1926. Ta slika je važen mejnik v razvoju slovenske moderne iz ekspresionizma v plastični realizem in se kot taka uveljavlja na takšni razstavi kot visoko nadpovprečna kvaliteta, ki si tudi med mladimi po notranji sili in modernem zagonu ne najde para. Niti za portret končno ne gre več v tej sliki, ki kaže v ospredju slikarjevo ženo z otrokom na desni, na levi pa kip žene z otrokom kakor zrcalni sliki, v ozadju v sredi šele med zagrinjali opaziš avtorja. Šlo je za vrhunec plastičnega in statičnega izraza in taktične eksaktnosti, to kaže naravnost brutalna modelacija, kateri se podreja luč kot sredstvo, kaže nenavadna, za Kralja nova tehnika bele podlage in črne površine, ki se da z iglo izpraskati v lasasto fine svetlobne nianse. Tu je konec slikarstva, barv, poprej silne epičnosti in izraznosti, to je zmaga plastike na vsej črti, v tej objektivni, uravnovešeni, simetrični kompoziciji, v sebi zaključeni kakor renesančen ornament, je obsežen novi umetniški

ideal, ki se kaže i v objektivni težnji onih zrcalnih figur z namenom, pokazati figuro od čimveč strani naenkrat. Tako smo Slovenci brez kubističnega intermezza dosegli novi stil Evrope. Pri Kraljih je vedla pot do njega organsko razvojno, Pilon pa ga je tudi v letih 1922—1923 importiral k nam iz naprednejšega inozemstva, ko ga je razvil v svojem delu podobno iz »izraznih« početkov (primeri Sestro in Tihožitje iz leta 1923.), in žal, da na obravnavani razstavi ni razstavil več kakor stare picassovske aktne studije in studije plastiko nakazujočih obrisov. Podobno se je zadnja leta usmeril bivši impresionist Jakac, ki je zajadral sem direktno iz poznega impresionizma. Pariške in afriške risbe iz leta 1925, motivi iz Ljubljane, Novega mesta, Istre, Benetk kažejo njegovo novo konfesijo. Morda se je pri vzhodnoazijskem (primeri kiparske paralele, Meštrovic, Dolinar) slikarstvu navdušil za nov način plastično obliko ponazorjuočega senčenja, ki nima skupnosti z naturalizmom, — vsekakor pojmuje danes forme v ostro omejenih konturah in grupira mase v več ali manj statične kompozicionalne skupine, uravnovešene po »teži«, s čimer se na svoj način uvršča v skupino modernih. Stiplovšek se je pri Kraljih navdušil za novi stil (kolorit in plastika v Portretu gdčne N., 1925) po predhodnih ekspresionističnih poizkusih v več ali manj Kraljevi maniri (Lesorezi 1924/25); danes je pokazal moderne plastične in kompozicionalne težnje v Sedeči, Starcih in Krajini iz l. 1926. Brata Vidmarja sta že lani zavrgla svoj prvotni, kokoskijanski barviti simbolizem in ustvarjata v modernejšem duhu, ponekod se kaže daljen vpliv Picassa v tipih in kompoziciji (Poljedelca, 1924; Sedeči kmet, 1926; grafika) ali na Rousseaua spominjajoč »primitivizem« (Krajine iz leta 1926). F. Zupan v svojem kolorizmu še ni čisto zatajil svoje impresionistične provenience, v ravnovesnem komponiranju pa se priključuje modernim. Med mlade bi stilno uvrstili tudi † J. Gorupa, ki po eni strani kaže v svojih živalskih studijah novi smisel za naravo, po drugi pa se priključuje modernim po svojih plastičnih, kompozicijskih (Sudurad) in dekorativnih stremljenjih (Gazele). J. Čargo je nov znanec; pokazal je »dinamične« portrete in »ritmične« studije, pri čemer ne gre ni za kubizem ni za futurizem, nego za dekorativen organizem in ravnovesje po vzorcu romanskih dekoraterjev psevdokubistične šole. Med »mlade« bi uvrstili tudi novinca Cudermana, ki se stilno še ni opredelil, kaže pa posebno solidno tehnično spretnost. Diletantarhitekta Serajnik in Mušič se priključujeta; posebno prvi je pokazal omembe vreden dosegljaj v Očetu s cellom (1926), ko je plastično zamišljeno figuro komponiral v odmevajoč prostor in nakazal njeno dušo. Med plastiko treba omeniti Dolinarja, ki je pod izrazitim Meštrovicvim vplivom (Mojzes) začel studirati plastični blok in kontrapost (Bol, Tuja gruda), Tineta Kosa z monumentalnimi plastikami (Sejalec, 1925), ki pričajo o omejitvi detajla v korist plastični preglednosti, v velikem pa tudi odmevajo velikega

Meštroviča in klasike, kakor pri večini jugoslovanskih kiparjev. Kralja sta razstavila med starimi plastikami le vsak po eno novo, Fran Žanjca (1926) v plastičen blok brez lukenj komponiranega, z minuciozno studiranim obrazom in roko, Tone Vstalega Kristusa (1925/26) v podobnem stilu.

Od arhitektov so razstavili Spinčič, Kregar, Fatur in Hus. Spinčič je pokazal moderni Glasbeni institut in arhitektonski zasnovane dekoracije k Lohengrinu, s čimer se pri nas, žal, malokdo peča. Vsi pojmujejo arhitekturo več ali manj sodobno kot plastično modeliran resnično potreben prostor, ki je na zunaj v masah večalimanj uravnovešen, pompozne in ornamentirane fasade so odpadle. Važen vpogled v stanje slovenskih arhitekturnih stremeljenj našega časa bi nudila dela Plečnikove in Vurnikove šole, ki pa, žal, niso bila razstavljena.

Tako kaže današnja slovenska umetnost, vsaj najmodernejša, podobno lice kakor velikoevropska, žal, da literatura in glasba ne moreta na isto višino. Stojimo v znamenju nove, realistično usmerjene umetnosti, izgleda da je konec starega, subjektivnoindividualnega stila.

BRUNO VAVPOTIČ: LJUBLJANA (AKVAREL).

KRAJNSKA ZHBELIZA V CENZURI.

DR. AVGUST ŽIGON.

Kakó pa je vsprejela III. letnik Zhbelize, kakó Čopovo prvo cenzuro — Ljubljana? Tista Ljubljana, ki je kričala: »Lenoro bere naj, kdor ne verjame!« Iz l. 1832 samega ni o tem doslej nobenega glasú, ne v pismih, ne v tisku. Čuden molk, grobna tišina — od obéh straní! In vendar je bila toletna Zhbeliza celó Čopu »besser — als die beiden ersten!« (ZMS I., 120.)

Dosledno in odločno, naravnost ostentativno gre Zhbeliza letos svojo začrtano literarno pot — v smeri programne »Nove pifarije«. Poezija »o ljubezni«, »srcu sladke melodije« (z Vodnikovo »Milico« na čelu, kakor so si Vodnika

Čebeličarji sploh jemali za programno noto!), — so v Prešernovih pesmih letos odločno razvit program; njim so letos pridružili iz Smoletovih zbirk naravnost programno pa še narodne pesmi, ki je njihov glavni, dà, edini motiv in problem — ženska, ljubezen, njena temna elementarna sila. In tudi problem o jeziku nadaljuje letos Zhbeliza popolnoma v smeri in tonu »Nove pifarije«, le da letos odločno za čisto pristnost domače besede — zoper »poptujčevavce« (zoper novi slog Ravnikarjeve šole, ki da ima »reine krainische Vocabeln, aber wenig krainischen Geist«: Čop, Veda IV., 113); in posebej zoper »ilirce« kot »ptujo-besedarje« (ko se je bil lani proti »Novi pifariji« s polemiko oglasil Zupan kot »Krajnez dolshén hrovatenja«: Zhb. II., 38; kakor sploh letos Prešeren tudi v »Serfhenih« obrača ost zeló ostro zoper Zupana! 1., 3.—6., 9.). Toda Zhbeliza je letos pa pritegnila v svoj literarni svet tudi še nov krog: Metelkov tabor. Že v »Novi pifariji« je bila prikrito, od daleč poprijemala ta visoko napeti, takrat pri nas literarno zeló dominantni ogradek; letos pa je agresivno sunila v to »zatišje« trdovratne odpornosti in odločne opozicije zoper Zhbelizo: doteknila se je zabavljivo slave »abecedarja« Metelka zaradi slovarja, ter drastično osmešila v sonetu o »Zherkarfski pravdi« borbo in trud za gole črke, stare in nove, kot — prazno delo; po vrhu pa je poredno kakor v sršenovo gnezdo dregnila — v takratno homeopatarstvo! Takó so si osvajali od leta do leta stopnjema probleme našega kulturnega življenja ter bolj in bolj širili horizont Zhbelize.

Ali je Ljubljana, ki je bila zakričala ob »Lenori«, pa zdaj morda utihnila in molčala? In zlasti, — kaj ob vsem tem Kopitar? Ne vemo. Poznamo le njegovo formulo: »Schlechte Poesie.« Toda Prešeren je bil pisal 13. II. 1832 iz Celovca Čopu: »Laß mich wissen, was formularius [etwa] über mich Dir geantwortet hat, oder allenfalls antworten sollte.« (Lj. Zv. 1888, 570.) Kaj mu je odgovoril Čop? Kaj pisal Čopu Kopitar? Ne vemo. Prešeren poroča Čelakovskemu 14. III. 1833: »De naf Kopitar morebiti fhe bolj, ko saflushimo sanizhuje, vemo is njegovih pifem Zhopu pifanih.« (ZMS VI., 179.) Ista vest in zavest, kakor v Prešernovem pismu 13. II. 1832: »daß Kopitar meine carmina für schwächer hält, als sie es sind!«* (Lj. Zv. 1888, 570.) Vse to priča, da so torej bile — izjave. A kar vemo mi, so le drobtinice, komaj iveri! Nismo si ohranili virov in dokumentov o svojih kulturnih utripih, zató težava zdaj izsledovanju in dokazovanju — z ugibanji in domnevanjem.

Vendar pa je povzeti iz drobcev in odlomkov, da je Zhbeliza, krog in ozračje zase, trājno visela kakor nad prepodom; zapuščeno sama; pripeta ob dvě zeló gibki, zeló nezanesljivi točki. Ogrožala jo je zatohla Ljubljana, ogrožal temni Dunaj. V Ljubljani vse tisto, kar je vpilo: »Lenoro bere naj...!«; na Dunaju mrki, váse zaverovani, skrajno nezanesljivi Kopitar, — bivši

* Z dostavkom šele nad vrsto: »/vielleicht/ sind«.

tajnik barona Zoisa, zdaj v drugi službi, s Sedlnitzkim za sabo v ozadju, odnekdaj že z nagnenji rojenega Zoila! Ljubljana in Dunaj, dve temni sili, nevarni tembolj, če bi se strnili. Z obema je bila Zhbeliza od početka že v trajni, neprestani borbi, — za vsako stopinjico svojega razvoja in pa zlasti za pošteno, pravično priznanje. Toda, »obdajale so vtrjene jih — skále«! V tej zoperni navskrižnosti duhov, v tej sovražni gluhoti dobe je bil vse tiste dni le sam edini Čop — prijazno solnce, ki je ogrevalo in držalo doma v ozračju Zhbelize vso rast po koncu; Čop mentor — s svojo zvesto besedo, s svojim velikim bogastvom duhá in srcá, s svojo toplo vero, trdnim upanjem v razvoj. Čop, zdaj celó — cenzor Zhbelizi! Vendar pa pred javnost previdni Čop ni stopil s svojo besedo kot zagovornik!

Toda prav takrat v tistih skrajno tesnih dnéh, ko je napetost prirastla do grobne tišine, l. 1832. po III. letniku, je drugjé, daleč izven domače tesnine, — že dozorevala javna beseda o Zhbelizi. Jasno vedra, pristrčna beseda, ki je prišla nad zadušno Ljubljano, a tudi nad temni Dunaj kakor lavina. In bil je sam Kopitar, ki jo je bil nehoté vsprožil — že leta 1831.

Dné 6. januarja 1829 je bil nepričakovano umrl Dobrovski. V Brnu, na povratku od Kopitarja domov, z Dunaja v Prago. Odšel je bil Dobrovski z Dunaja 15. ali 16. decembra 1828; za njim pa si je Kopitar zapomnil v svoj »Brief-Journal«: »[1828] 15. Dec. abituero Dobrovio commodavi f 120 CM.«

V oporoki svoji je Dobrovski pred smrtjo določil Kopitarju pomotoma kot odplačilo dolga pa le 100 fl. Takó je nastala direfenca — »20 fl CM«. In ta diferenca je Kopitarja silno pekla. Ob njem, ki mu je bil »Meister«; ob Dobrovskem, ki je bil Kopitarju za svojih živih dni takó ljubeznivo pomogel v evropski svet. (Istočn. I./712; II./96—114.)

Spor za 120 fl se je vlekel. Pa da obveljavi tisto diferenco ter pospeši svoje zahteve, je Kopitar prišel leta 1831 sam k svojemu Hanki v Prago. In takrat sta se srečala v Pragi osebno — Kopitar in Čelakowsky. In zgodilo se je, da je takrat tisto pogrebno posojilo Kopitarjevo — seglo do »Zhbelize«!

Dokument o dejstvu je avtentičen. Čelakowsky je sam pisal 24. XII. 1832 iz Prage — Prešernu v Ljubljano: »Als ich Ihren Landsmann H. Kopitar bei seinem vorjähigen Besuche hier in Prag über manches in Betreff Ihrer Literatur befragte, nannte er mir unter anderm wenigen auch das Erscheinen einer *Krajnska Zhbeliza*, und obwohl er nichts sonderliches zu ihrem Lobe sagen wollte, so /be/achtete ich doch wenig das Urtheil des Grammatikers, und suchte sogleich für mich und unsere Freunde 10 Exempl/verschreiben zu lassen.« (Original v licejki: MS 392/42; LMS 1875, 160.) Ko bi vedeli datum, kedaj!

Skoraj leto dni je čakal Čelakowsky »Krajnske Zhbelize« iz Ljubljane.*

Ko so mu pa slednjič dospeli tisti trije drobni letniki v Prago, so ga razveselili kakor še ne slovenska knjiga. Ogrele so češkega romantika poezije Prešernove, navdušile ga Smoletove narodne pesmi v III. letniku. Prav to, kar je torej domača Ljubljana obsojala, in kar je na Dunaju slovenski Kopitar odklanjal.

Bil pa je Palacký, urednik Časopisa češkega muzeja v Pragi, ki je pozval Čelakowskega, naj bi izpregovoril kaj o Zhbelizi v njegovem listu. Sam piše Čopu 26. I. 1833 Palacký: »Längst war es und ist noch mein Wunsch, dahin zu wirken, dass wenigstens die Gebildeten unter den slavischen Völkern der östreich. Monarchie von einander Kenntniss nähmen, sich für einander interessirten. Darum forderte ich auch Hrn. Čelakowsky zu jenem Artikel auf, der den Zweck hatte, oder doch bei mir haben sollte, unser böhmisches Publicum mit dem literar. Streben unserer Stamm- und Staatsgenossen in Krain bekannt zu machen.« (ZMS VI., 183.) Takó je označil svoje stališče urednik. Čelakowsky pa je občutil sorodnost smerí, romantiko, — in takó izrekel s svojega stališča toplo besedo o Zhbelizi v smeri in duhu Prešernove poezije. Pravočasno še, da je mogel 24. XII. 1832 s pismom svojim poslati za božične praznike v Ljubljano Prešernu že natisnjeni članek. »Ich habe über dieses Produkt ihrer Literatur einen kurzen Aufsatz in das 4te Heft unserer vaterl. Museums Ztschrift einrücken lassen, davon Sie beiliegend ein paar Aushängebogen finden...« (l. c. 161). Za novo leto je bil že — v rokah!

Čelakowskega članek je bil za takratno Ljubljano velikansko doživetje. Naravnost senzacija! Saj je bil afirmacija vsega, kar je takratna domača dominantna v Ljubljani po svojem obzorju že toliko let odločno in bolj in bolj trdovratno negirala! A kakó, da je Čelakowsky pogodil táko besedo brez vsakega osebnega stika z Ljubljano? Romantika češka je zasledila in od srcá pozdravila romantiko slovensko, — pa zadela točno v bistvo! To je vsa skrivnost.

Pristrčno, pravilno besedo Čelakowskega o Zhbelizi je presadil Čop na domača tla — v drugem jeziku dežele. Objavil pa jo je »Illyrisches Blatt« 9. februarja 1833. Sledili so 16. in 23. februarja 1833 Čopovi lastni dostavki in popravki. In takrat, pod okriljem vélikega dogodka, je 18. II. 1833 šla — IV. Zhbeliza v cenzuro.

Ali so bili počakali nalašč do tistega dné?

* »Aber unser Buchhandel!« piše Čelakowsky Prešernu. »Es verging bald ein Jahr, ehe die Hefte zu uns gelangten, und ich glaube, man hätte viel leichter aus Amerika ein Buch bekommen können, als aus ihrer Emona.« (LMS 1875, 160.) Prejel je Čelakowsky, vemo, že tri letnike (1.—3.). Zhbeliza III. pa je bila dotiskana 12. IV. 1832. (Blasnikov »Arbeitsbuch« I., 44.) Odpošiljatev je morala torej oditi

KRAJNSKA ZHBELIZA IV.: 18. II.—1. VI. 1833.

[Cenzor v Lj.: Čop. Na Dunaju: Kopitar. Akt tam: N. M. 3614
(vničen?).¹]

1. Prošnja Kastelčeva z dné šele 18. II. 1833:
»/ 3624 / „ [= 18. Febr. 1833] / „ [= Ref.: *Spieg/*] /
/ Kafteliz Michael Liceal Bibliothek / *Scriptor*
legt vor zum *Imprimatur* / das 4. Heft der krain.
Zeitschrift / *Kranjnska Zhebeliza* /«. ²

Kolek: Sechs-Kreutzer

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

Indem ich gehorsamst Gefertigter das 4te Heft der
krainischen Zeitschrift, betitelt: »*Kranjnska Zhebeliza*«
— so bald als möglich zum Drucke zu befördern
A et B.] wünsche, lege ich solches *sub A et B* in
duplo vor und bitte gehorsamst:

Das hochlöbliche k. k. Gubernium geruhe dem-
selben das *Imprimatur* zu ertheilen und mich dessen
über das *Pare A* zu verständigen.

Laibach am 18. Februar 1833.

Michael Kafteliz (m/p)

Na hrbtu vloge Kastelčev rubrum:

/ *An / das hochlöbliche k. k. / Gubernium / zu /*
Laibach /

/ Michael Kafteliz, *Scriptor* / an der k. k. Lyceal-
bibliothek / in Laibach, /

/ legt das *vierte* Heft / der Krainischen Zeit-/schrift,
betitelt: »*Kranjnska Zhebeliza*« — in / *duplo* vor und
bittet / demselben das *Impri-/matur* zu ertheilen. /

/ Mit Beil/*A et B.* /

In zapiski gubernijskega vložišča:

$\frac{3624}{651}$ am 18. Feb/ 833
Sp.

2. Odlok cenzurnega referenta z dné 22. II. 1833,
brez seje gubernijskega gremija, — da je Ka-
stelčev rokopis Zhbelize IV. dostaviti M. Čopu
v cenzurno presojo:

K. K. illirisches Gubernium in Laibach.³

StudHofk^{oon}
[zley]

Censur

Referent Herr Gub. Sekr/ Bar/ Spiegelfeld.

Zur Sitzung am 28. Februar 1833.

Nro. $\frac{3624}{651}$ praes. 18. Febr. 1833.

Bur. III

Michael Kasteliz *Scriptor* an der Lyzealbibliothek
bittet de dato 18. Febr 1833, Zahl — zur Gub. Zahl
— um die Bewilligg zur Drucklegung des 4ten Hfts
der krain: Zeitschrift: *Zhebeliza*.

Ind/

Wird dem Herrn Lyzealbibliothekär *Mathias Zhóp*
zur gutächtlichen Äußerung zugemittelt, ob gegen die
Ertheilung der Druckbewilligg in moralischer oder
politischer Beziehung ein Anstand obwalte.

*Exped/Welsp*⁵ am 22/2 833⁴
25/2 Spiegelfeld (m/p)

*Convl*⁶

Fischer (m/p)

Fasc. 54—12.

Zapiski na obratni strani ½-pole (ekspedit!):

Nro. $\frac{3624}{651}$ Beil/ im Bureau⁷

Zum Expedit am 26. Febr 1833. — Mundirt Stäm-
b[erg] am 26/2 — Collationirt do — Expedirt
am 26/2 1833 *Wg* — Zur Registratur 17/5

3. Indorzat a tergo Kastelčeve vloge, v čistem
prepisu na levi upregnjene četrte strani, v svrhu
dostavitve Čopu:

3624

Ø

Wird dem Herrn Lycealbibliothekär *Mathias Zhóp*
zur gutächtlichen Äußerung zugemittelt, ob gegen
die Ertheilung der Druckbewilligg in moralischer
oder politischer Beziehung ein Anstand obwalte.

Vom kk. illyr. Gubernium

Laibach am 22. Februar 1833.

vFradeneck (m/p)⁸

Čop je prejel s tem pripisom na hrbtu Kastel-
čevo vloge, prošnjo in pa oba rokopisa Zhb-
elize IV., z gubernija dné 26. II. 1833 (kakor priča
notat ekspedita) — spet v svoje roke, ter opravil
in vrnil zadevo v 8 dneh.

iz Ljubljane šele po tem dnevu: m. aprila; če se
ni morda zakesnila še dalje, tja do maja, ali celó
junija l. 1832!

¹ Veda I. (1911), str. 162, l. c.: »akta samega v arhivu
notr. min. ni«. In str. 163: »v registraturi notr. min.
nosi ta akt števil. 3614...; dunajski akt je vničen«. Ali
pa le morda pridružen, kar ga je, k aktu »3579 ex
1834«? Ohranil se je namreč vsaj dunajski odlok
ddto. 2. V. 1833! (Ibid. pg. 163.)

² »Einreichungs-Protokoll des k. k. Guberniums zu
Laibach.« Nr. 3624/1833.

³ To leto ima gubernij za sejne zapisnike — tiskane
formulare; prvič letos. Označil sem tiskani tekst s
krepkimi tipi.

⁴ Datum: 22 je nad črtico dostavljen v puščeno
praznino Fischerjevega koncepta šele dodatno z roko
in s črnilom referenta Spiegelfelda.

⁵ Službeni namétnik guvernerjev: »k. k. Hofrath,
Herr Carl Graf zu Welsperg- Raitenau und
Primör« (Laib. Gub.-Schemat. 1832, 29); imenovan »mit
a.h. Handschreiben vom 5. September« 1831, dotlej
okrožni glavar v Salzburgu, za dvornega svétnika pri
ljubl. guberniju (LaibZtg. 20. IX. 1831, Nr. 75, pg. 301).
Guverner Schmidburg je bil že od 19. V. 1828, odkar
je bil odšel takratni »Gubernial-Vicepräsident Jo-
hann Graf von Welsperg« (starejši) zaradi bolehn-
osti v pokoj (LaibZtg. 3. VI. 1828, Nr. 45; * 16. II. 1765,
Primör, južno Tirolsko; † 29. II. 1840, Bozen), sam brez
namestnika; l. 1830 pa je prišla najprej preureditev
naslova ter bil določen za funkcijo guvernerjevega
namestnika naslov »Hofrath« (Laib. Gub.-Schemat.
1831, 31), nakar je sledilo 5. IX. 1831 prvo imenovanje.
Carl Welsperg je prebil v svoji funkciji pri ljublj.
guberniju do trajne upokojitve na lastno prošnjo s
ces. odločbo 18. IX. 1846 (LaibZtg. 1. X. 1846, No. 118),
6 let torej po odhodu Schmidburgovem; v pokojju pa je
živel še do svojega 94. leta, najprej nekaj let na Reki,
potem v Puckersdorfu pri Dunaju, ter tam † 12. X.
1873 (* 1. III. 1779). Biografijo obeh teh dveh ljublj.
gubern. viceprezidentov ima: Wurzbach 54., 243 in 249.

⁶ Opomba ob robu, z rdečim svinčnikom.

⁷ Notica ekspeditu, z rdečim svinčnikom.

⁸ Gub. tajnik »Benedict Mansuet v. Fradeneck«
(Laib. Gub. Schemat. 1833, 32); lastnoročno njegov je
le podpis; indorzat pa je prenesel na Kastelčevo
vloge — Fischer sam, kakor priča roka. Notica
ekspedita: »Mundirt Stäm[erg]« — je le za uradno

II.

1. Cenzurna izjava Čopova o Zhbelizi IV., z dné 5. III. 1833: »/ 4974 / „ [= 7. März 1833] / / Sp: / Zhop Mathias Lyzealbibliothekar / äussert sich in Betreff der zu er-/theilenden Druckbewilligung für / das 4. Bändchen der Zeitschrift / *Krajnska Zhebeliza*. / — / 3624 /«. ⁹

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

Der gehorsamst Gefertigte hat in Folge h. Gub. Indorfates vom 22. v. M. 3. 3624 das anliegende Manuscript: »Krajnska Zhbeliza, na fvitlobo dal M. Kasteliz. 4te buk-vize« durchgelesen, und in demselben sonst nichts gefunden, was ihm in moralischer oder politischer Beziehung zum Drucke ungeeignet schiene, als die Ballade »Ponozhnjak« von Dr. Prešern (Manusc. A, S. 18—21), die wenigstens im Ausdruck hin und wieder Unschickliches enthält.

Der Uebersetzung von Bürger's Ballade: „Der Kaiser und der Abt“ (S. 62—69) dürfte man die Druckbewilligung um so weniger versagen können, da nicht nur das deutsche Original nie beanständet wurde, sondern auch eine krainische Uebersetzung davon, vom Canonicus Stanig in Görz, bereits im Druck erschienen ist. Das Ansehen unserer Geistlichkeit ist übrigens ohnehin zu wohl begründet, als daß dieser alte Schwank, von dem seit dem Mittelalter so viele Bearbeitungen in den meisten Sprachen Europa's, der französischen, italiänischen, englischen, spanischen &c. erschie-^{nen} sind, dasselbe gefährden könnte.

Hiemit wird dem h. Auftrag vom 22. v. M. gehorsamst entsprochen.

Laibach, den 5. März 1833.

Mathias Zhóp (m/p)
Lyzealbibliothekar

Na hrbtu vloge (Čopov rubrum):

/ An / Das hochlöbliche k. k. Gubernium / zu Laibach. /

/ Mathias Zhóp, Lyzealbibliothekar / in Laibach // äußert sich gutächtlich in Betreff / der zu ertheilenden Druckbewil-/ligung für das anliegende 4te / Bändchen der Zeitschrift: / »Krajnska Zhbeliza«. /

Pripiski gubernijskega vložišča:

$\frac{4794}{826}$

am 7. März 833.

Sp.

2. Seja gubernijskega gremija z dné 23., ne torej kot prvotno nameravano 14. III. 1833, o cenzurnem poročilu Čopovem, — kakor to izpričuje v tem zapisniku samem pripomba na čelu »odredbe« (Vdg/): »Vorgetragen am 23/3. 833.«!

regularni videz, post festum; ta subskript ni lastno-ročno Stämbergov, ampak kaže isto roko in isto rjavkasto črnilo, kakor notat: »Expedirt am 26/2 1833 Wg«. Izpolnil je torej predpisano rubriko adjunkt ekspedita Wagner (kot substitut ekspeditnega direktorja Pradatscha), ne pa Stämberg.

⁹ Einreichungs-Protokoll des k. k. Guberniums zu Laibach. Nr. 4974/1833.

¹⁰ = R[elatum], kot star terminus ohranjeno v aktih. Kesneje tudi: = R[athschlag].

¹¹ Priložen je tu v aktu nemški uradni prevod Prešernove balade v prozi: »Übers.[etzung] / Der Nachtschwärmer / Ballade. /« Rokopis je Fischerjev. Če pa

K. K. illirisches Gubernium in Laibach.

StudHofk^{com}_[zley]

Censur.

Referent Herr Gub. Sekr/ Bar. Spiegelfeld.

Zur Sitzung am 14. März 1833.

Nro. $\frac{4974}{826}$ praes. 7. März 1833.

Bur. III.

Liceal Bibliothekar Zhóp berichtet de dato 5 März 1833, Zahl — zur Gub. Zahl 3624 daß er in dem Manuscripte: *Krajnska Zhebeliza na fvitlobo dal M. Kasteliz 4te buk-vize* nichts gefunden habe, was ihm in moralischer oder politischer Beziehung zum Drucke ungeeignet schiene als die Ballade: »Ponozhnjak« die wenigstens im Ausdruck hin u. wieder Unschickliches enthalte. Zugleich bemerkt er, daß der Uebersetzung von Bürger's Ballade: Der Kaiser u der Abt um so weniger die Druckbewillig versagt werden dürfte, da nicht nur das deutsche Original nie beanständet wurde, sondern auch eine krainische Uebersetzung vom Canonicus Stanig in Görz bereits in Druck erschienen ist; u. das Ansehen unserer Geistlichkeit / ohnehin zu wohl begründet sey, als daß dieser alte Schwank, von dem seit dem Mittelalter so viele Bearbeitungen in den meisten Sprachen Europa's, der französischen, italien: englisch-spanisch/ &c erschienen sind, dasselbe gefährden könnte.

R¹⁰

Die Ballade: *Ponozhnjak*, der Nachtschwärmer,¹¹ enthält einige anstößigen Ausdrücke, dürfte daher in der vorliegenden Gestalt nicht zum Drucke gelassen werden. Die weitere[n] Ballade der Kaiser u d/ Abt [dürfte] aber wegzustreichen, dürfte aus den vom Biblioth. Zhóp gemachten Bemerkungen kein Grund vorhanden seyn; u. sohin wäre die von *Kasteliz* angesuchte Druckbewillig des 4te Hfts der *Zhebelza* mit Hinwe(g)lassung der Ballade *Ponozhnjak* zu ertheilen seyn. et vid. Bücher Revis. Amt zur Vormerkung. Unter Vorsitz des H/ Hofraths am 23_[16]/3 833.¹² Einhell/ bschl/ nach Antrag Spiegelfeld (m/p) Abwes/ H/ GRth Gf Saurau Fischer (m/p)

W¹³

tudi prevod, ni določiti. Ker omenja ta prevod tudi Čop sam Kopitarju v pismu 28. IV. 1833, ga moram vsprejeti kot prilogo v objavo.

¹² Datum prvotno: 16; prečrtan potem, in sprej pripisan z isto roko kakor 16 datum 23; oboje dodano v puščeno praznino Fischerjevega koncepta nad črtico, z isto roko in z istim črnilom kakor podpis: Spiegelfeld. Obrazložitev te korekture nam dá v nadaljnjem pripomba: »Vorgetragen am 23/3. 833.«; datum torej se je.

¹³ = W[ildensee]), z isto Fischerjevo roko! Ob tem dodatno: V objavi cenzurnega akta iz l. 1836 o Prešernovem Krstu pri Savici (Dom in Sv. 1925, 280, op. 15) je nejasni, ker neizpisani, a domnevani podpis Wildensee pravilno razrešen; ob novih aktih mi je tu zdaj ugotovitev z vso pozitivnostjo mogoča. Roka je v konceptih tu ob Zhbelizi II.—IV. ista kakor tam v aktu o cenzuri Krsta. Kdo je pisal koncepte aktov o Zhbelizi, izpričuje jasni večkratni podpis pod njimi, istoročen kakor koncepti sami; podpis Fischer. In če je koncept gub.

Priloga.

Uradni nemški prevod Prešernove balade »Ponožnjak«
(pisal gub. praktikant Eduard Fischer).

Übers. Der Nachtschwärmer
Ballade.

Es war ein ausgelassner Kerl, ein Dieb der Jungfrauschaft, der Nachts fensterln ging, keine Nacht zu Hause, [war,] u ein Verführer der Mäd[c]hen /war/

Aus drei Wiegen schrie unschuldiges Weinen zum Himmel, in das sich das Aechzen dreier unverehlichter Mütter mischte.

Oft ermahnte ihn der Pfarrer, u schreckte ihn mit der Hölle, er wurde ins Wasser getaucht, unter den Korb gesteckt, der mit Steinen beschwert wurde

NB /:Auf diese Art sucht man in Oberkrain den tolln Muth ausgelass/ Bursche zu kühlen, od Rache an ihnen zu nehmen:/.

Aber der Eigensinnige war taub für die Ermahnungen, tobt durch die Dörfer, [u] bleibt der alte Vagabund u. häuft Sünde auf Sünde.

Es steht ein einsamer Ort, eine Gemeinde aus drei Häusern, es steht das Dorf *Mofhna*, wo bis nun der Bursche Getümmel nicht bekannt war. //

Dort blühte wie der Lilie Blüthe, von Leuten ungesehn Helenchen, d[er]ie Blume der Mädchen, nur wenigen Augen bekannt.

Nach Radmannsdorf geht sie Sonntags, das himmlische Brot zu empfangen; da ersieht mein ausgelassener Bursche ihrer Schönheit Glanz.

Schnell erfragt er, wer die schöne Tochter sey, wo sie schlafe u. anderes mehr, u Abends eilt er über die Save-Brücke glühend von bösen Wünschen.

Es kommt zu ihm ein Camerad, es gesellt sich ein sonderbarer Bruder, angezogen wie ein türkischer Gränzer, ganz behaart im Gesicht.

Nur schnell, nur schnell mein Freund! nur schnell jetzt mit mir, wir werden heut Abends [z] miteinander ein lustiges Gelage haben.

Wie er das sagt, bricht er in ein Gelächter aus, er stößt eine furchtbare Stimme heraus, daß das Mark in den Beinen erstarrt, u kein Haar trocken bleibt.

akta ob Krstu pisan in podpisani z isto pisavo? Pisal in podpisal ga je torej isti Fischer. Le da si je izvolil ob Krstu za podpis pridevek »Wildensee«, — celó uradno le plemiški naziv svoj, brez rodbinskega priimka; kakor je imel to navado Fischer v privatnem svojem življenju, vsaj poznejša leta, redno in dosledno: prim n. pr. javni izkaz gratulantov, ki so se odkupili v Ljubljani za novo l. 1839 (LaibZtg. 1839: Int.-Bl. 5. I. 1839. Nr. 3. pg. 26): Nr. 624 Hr. Eduard Edler von Wildensee, k. k. Gubernial-Concipist. In za novo l. 1846 (LaibZtg.: Int.-Bl. 17. I. 1846, Nr. 8) spet: Hr. Eduard v. Wildensee, k. k. Kreis-Commissär sammt Frau. A za 1847 (LaibZtg.: Intell.-Bl. 31. XII. 1846, Nr. 156) v prilogi na str. 2 stolbec 2.: Hr. Carl Fischer v. Wildensee, k. k. Hauptmann des vaterl. Regmts. in Adelsberg; naš Eduard pa dosledno: Hr. Eduard v. Wildensee, k. k. Kreis-Commissär, mit Gemahlinn. (Ibid. /stolbec 3.) — Podobno n. pr.: v. Kreizberg; nikoli ne: Kreizberger, kar je bilo pravzaprav njegovo rodbinsko ime. (Cfr. LaibZtg. 16. IV. 1846, No. 46/pg. 271: »Friedrich Kreizberger von Kreizberg«, ki je tam prejel, dotlej le kranjski vitez (»Herr und Landmann in Krain«), državno viteštvo.

Nur schnell, nur schnell mein Freund! schnell zu: Hochzeit schnell zum Mahl, ich heirathe heut Lenchen, schon ist die Tenne voll von Geigern. //

Wie er das sagt, hört man ein Geheul von Wölfen, Eulen u Raben; so wie das Toben damals war /:der Wind damals piff:/ wird es am jüngsten Tage wüthen.

Nur schnell nur schnell mein Freund, sieh die Hochzeitgäste, die Brautjungfern, von ihnen wirst du heut gg zottige Reden hören.

Als er das sagt, erhebt sich von den kahlen Höhen /:Glatzen:/ des Klek eine abscheuliche Wolke, voll garstiger Hexen, u voll von höllischem Gepack.

Nur schnell nur schnell mein Bräutigam, [E] ich höre den Wagen der Braut, bei ihr wirst heut schlafen, sieh nur, daß du ihrer mächtig [s] wirst.

Es fährt herbei ein weibliche[s]r Unhold, abscheulich, unzüchtig, Aus Wipfern u. allen Arten Schlangen ist seltsam ihr Wagen geflochten.

Jetzt stehe, stehe mein Bräutigam, wird dir dieß Mädchen anständig seyn,? wer würde nicht [bei] mit schön Lenchen heute gerne schlafen gehn!

Sie waren auf den Richtplatz gekommen, wo der Satan allnächtlich sein tolles Unwesen trieb, bis die Glocke ertönte. //

Tags darauf lag der todte Körper rücklings auf dem Richtplatz. Solch' ein Ende hatte der ausgelassene, [s] lasterhafte Nachtschwärmer.

Zur Warnung /:Beispiel:/ u zur Lehre ist euch Burschen diese (Sage) Erzählung verfaßt; wer aus euch zu Mädchen gehn wird, der kommt dem Teufel in die Hände.

*

In sledila je nató gubernijska »o d r e d b a«:

ad 4974

J 833.

[An Michael Kastelitz /
/ Scriptor an der kk
Lyzeal-/bibliothek zu
Laibach]

Vorgetragen am 25/3 833.

Vdg/

/an das k. k. Kreisamt hier./¹⁴

Die /von Michael Kastelitz Scriptor an der hiesigen Lizealbibliothek/¹⁵ unterm 18. v. M. angesuchte Drucklegung des vorgelegten Manuscriptes: [*Krajnska Zhebeliza na [vitlobo dal M. Kastelitz 4te] bukvice*]¹⁶ wird mit Hinweglassung der durchstrichenen Ballade: *Ponožnjak v Dor Pre[s]fhern*, Seite 18 incl 21, hiemit bewilligt und das mit dem »Imprimatur versehene *Pare* des Manuskripts¹⁷ /zur Verständigung des Gesuchstellers/¹⁵ mit dem Bedeuten ausgefolgt, daß nach vollende[n]ter Drucklegg die vorgeschriebenen Pflichtexemplare an das kk prov. Bücher-Revisionsamt abzugeben seyen.

am 25/3 833.

Spiegelfeld (m/p)

Fischer (m/p)

Zapiski na obratni strani ½-pole (ekspeditu, z rdečim svinčnikom):¹⁸ auszutragen:

Erledigt ad Nr 6637

$\frac{4974}{826}$

dgd/

Pripombe ekspedita (s črnilom):

Mit dem Akte Z. 6637 ins Expedit gelangt am 13. Aprill 833.¹⁹ — Exp eod Wg (m/p)²⁰ — ZR 18/4

Akt ní sklenjen.

Ustavljeni akt — je že posledica Čelakowskega pravične besede o Zhbelizi in Metelkovem taboru!

V Ljubljani, 22. novembra 1926.

ZAPISKI. SLOVSTVO.

Fran Erjavec in Pavel Flere: **Slovenski pesniki in pisatelji**. XIV. zvezek: **Starejše pesnice in pisateljice**. Izbrani spisi za mladino. Z risbami okrasili Ivanka Kobilčeva in Roza Klein-Sternenova. V Ljubljani, 1926. Učiteljska tiskarna. Strani CXXXVI + 294.

O tem podjetju sem že nekajkrat govoril. Naj strnem svoje pomislke v kratko sodbo! Zamisel zbirke v taki obliki in ureditvi se mi zdi povsem pogrešena. »Slovenski pesniki in pisatelji«, pa četudi le »za mladino«, niso, kar obeta naslov. Zbirka je le serija antologij, cvetnikov, šolsko mrtvih čitank, določenih nedoločno nekakemu efemernemu mlademu občinstvu. Če bi mladina take čitanke brala! Pa katera mladina in kakšna? Ljudskošolska? Srednješolska? Kdor hoče vsem ustreči, nikomur ne ustreže. Na srednji šoli morem te knjige rabiti samo pogojno. Tudi ne slišim, da bi jih moji drugovi kaj hvalili,

¹⁴ Tekst z lastno roko referenta Spiegelfelda, dostavljen v Fischerjev koncept. (Ker je bila ta odredba namenjena za objavo in dostavo stranki, je Spiegelfeld kot referent koncept revidiral in Fischerjev tekst dopolnil. Črtal je prvotno direktno adresso na Kastelca ter s tem ukini, prvič letos, dosedanjo prakso direktne dostavitve akta naravnost v roké stranki sami, kakor se je bila doslej redno vršila vsa tri leta ob Zhbelizi; ukrenil je letos Spiegelfeld dostavitev po ovinku, — potom »okrožnega urada« v Ljubljani kot podrejene posredovalne instance. Zakaj ta formalna kavtelnost letos?)

¹⁵ Dostavek z roko Spiegelfeldovo v Fischerjev koncept.

¹⁶ V konceptu je tu prazno mesto; z označbo, da je tu oklenjeno besedilo privzeti pri mundiranju tu sèm med rdeče podčrtani besedi koncepta »Manuscript — bukvize« iz prejšnjega konteksta; kar sem v objavi dopolnil.

¹⁷ Rokopis: Manuspriks

¹⁸ Dotú teče uradni posel ob Zhbelizi IV. povsem regularno; odtú nadalje, na prehodu akta v ekspedit, pa se začnejo izrednosti. Le še rdeči »dgd/« = dringend, običajna urgenca ekspeditu v označbo nujnega posla, je redno normalen; nató pa zeló izjemni postopki!

¹⁹ Šele 15. aprila 1833 je torej prišel akt v ekspedit; toda — že z novo številko vred: kot nekaka le še priloga novemu aktu Nr 6637! In takrat že z rdečo označbo ekspeditu: »auszutragen« = Opustiti izvršitev! Obtičal je bil akt tam na koncu svoje poti ter ostal brez pravoveljavne zaključitve: brez prezidialnega »Expeditur!«.

²⁰ Ta »eod[em]« Wagnerjev (= istega dné): je umeti kot datum 16. IV. 1833; kar bo povzeti pa šele iz nadaljnjega akta, ki je ž njim vred šele prišel tudi ta v ekspedit.

kar bi se bilo zgodilo, če bi bila knjižnica teh naših klasikov tisto, kar so šolske izdaje pri Nemcih (Graeser, Velhagen, Freytag i. p.). Ne služijo, zato jih ne rabimo. Ne služijo, ker niso organska zamisel, ker so nekak čudno nezrel monstrum z bridkim, trojnim nesoglasjem. Prvič, ker noben še tako širok in šolskoznanstveno pisan uvod za vsa pisateljsko osebnost ali slovstveno dobo ni primeren kot tolmač v okrnjeno, fragmentarično berilo, izbrano sub specie kaj vem kakšne šolske direktive. Drugič, ker je vsebina zvezkov med seboj neenaka. Tu zvezek mrtvega, t. j. le še historično veljavnega slovstva, tam zvezek iz prave, žive, t. j. veljavne umetnosti. Tretjič, ker se nikoli ne moreta zlivati v soglasje individualistični okras novega časa pa časovnost, tipizirana v slovstvu minulih dob: Stiplovšek ob Jenku, Sternanova ob Pajkovi, Šantel ob Stritarju itd. Zbirka je hotela biti v načrtu vse, pa je spričo tega, če že ne prav nič, pa vsaj le malo. Toliko kolikor more biti poedin zvezek več ali manj. Splošno zbirka ni ne mladinska ne reprezentančno slovstvena, ni ne znanstvena ne poljudna, ne splošno sintetična ne monografična, pač na videz bogata, široka, v resnici prazna, uboga, shematično enotna in vsebinsko čudno pisana, suženjsko utesnjena v ene platnice, ki vsaj za oči ustvarjajo občutje serijske kolekcije. To velja o zbirki sploh. O prirediteljevem delu, ki od zvezka do zvezka Erjavca bolj priča, kako je prav slovensko marljiv, mi je povedati seveda brez pridržka pohvalno, da služi neredkokrat slovstvenikom, ko nabira samostojno in celo kar — odkriva književno biografični material. Glede prav zadnjega zvezka, kjer je priobčil Hausmannovo, Turnograjsko, Pesjakovo in Pajkovo, bi mogel pač le nekaj malega referirati po tem, kakor je Erjavec povedal v močno širokem uvodu, ki hoče biti mimo opravičene črte o ženi v slov. slovstvu kar spis o ženi v slov. prosvetnem življenju. Veliko izveš, toliko, da bi omembo Bürgerjeve Lenore rad pogrešil, laže kot Franjo Koširjevo, ki jo je avtor pozabil. Sodim zato o tem zvezku takole, da s parabolo ali primerom povem: Skioptičen predavatelj stoji ob razgrnjenem platnu. Štiri suhe portrete je vrgla luč na platno. Predavatelj spredaj pa se je široko razmahnil v predavanje. Poslušamo, begamo od novice do novice in vidimo štiri suhe portrete, ki so jih sneli nekod iz galerije, štiri mrtve portrete...

Dr. I. P.

Marija Kmetova: **V metežu**. Roman. Ljubljana, 1925. Zvezna tiskarna. Splošna knjižnica, 54. Marija Kmetova ima ime. Z »Metežem« je našla priznanje. Lj. Zvon jo je tiskal namreč kot vodilno moč. Lj. Zvon je žal s tem grešil proti tradiciji. Tiskal je daroviti pisateljici oblikovno in vsebinsko nezrel koncept, ki bi bil smel pod pametnim mentorstvom dozoreti, in ni! Za človeka, ki vsaj slutí, kako naj živi res slovenska beseda v izobrazbenih, je »Metež«, strašna množica stilističnih napak. Fridolin Žolna, če je koga vzel z vsiljivim in-om na merek, Kmetove in-ovstvo je izborna karikirala. Pa to ni edino, a veljaj, da jezik v tem romanu — boli! Vsebinska? ženska — Sfinga! Smešno! Svojo fiziologijo ima, pa je, in Kraigher jo pozna in zna obličiti in tipizirati. — ženski Kmetovi, ki sicer ženo globlje

čuti, še ni dano, da bi to, kar ima, tehnično prav izrazila, perspektivirala, poglobila. Noben filozof ni! In to je. Njen roman je komajda površen koncept. Lica vstajajo iz mrakot, so in niso, fabula osrednje osebe Tine — da li ni kaj Gramontove v reminiscenci? — sili v problem, a ne more. Pisateljica ni prebavila. Bral si, nisi prebavil. A ta pogum, pisati kaj tako močno zasidranega! Prija mi. Kmetovi častitam. Z lastno šolo in dobrim mentorjem bo dozorela — prihodnjič.

Dr. I. Pregelj.

Staroslav: Gostilne v stari Ljubljani. Popravljeni in pomnoženi ponatis iz »Jutra«, 1926. Ilustrirano. Založilo »Jutro«, Ljubljana, 1926. — Po kratkem splošnem zgodovinskem in predmetoslovnem uvodu o vrstah pijač in gostilen, o napijanju in izveskih sledi Imenopis starih ljubljanskih gostilen po mestnotopografskem redu. Knjižica nudi obilo gradiva za topografijo ter hišno in intimno kulturno zgodovino ljubljanskega miljeja. Risbe niso najboljše, vendar se tudi po njih oživlja marsikak spomin in mnogotera poteza po pretresu uničenega miljeja, v katerem so se shajali in zabavali naši očetje. Iz minulega pivskega ozračja nas pozdravlja tudi majolika iz osemnajstega stoletja s slovenskim napisom. Frst.

UMETNOST.

Iz ljubljanske šole za arhitekturo. 1925. — Ta druga publikacija šole za arhitekturo na ljubljanski univerzi, ki jo vodi prof. Jož. Plečnik, veje istega duha kakor prva, o kateri smo svoj čas poročali. Tiskana je razkošno na papirju za umetniški tisk in obsega samo reprodukcije načrtov, izvršenih del in diplomskih nalog te šole. Tvarina je razdeljena v skupine z naslovi: Iz domovine — Diplomatska dela l. 1924 — Izvršena dela — Različni projekti — Interjerji — Studije za cerkvena dela — Mala dela — Spomeniki — Drobiž. — Tri komponente naše stavbne umetnosti, kakor jo predstavlja ta šola, stopajo to pot še bolj jasno na dan kakor prvič, ko smo njeno publikacijo sprejeli z žejo kakor smo še redko katero: Domovina s svojimi spomeniki arhitekture preteklosti, katere velika važnost je bila prvič poudarjena tudi v uvodni besedi; drugič spoznanje bistva in formuliranje smotrenosti vsakega dela — poteza, ki je temelj modernemu arhitekturnemu stremljenju; in nazadnje klasična antika kot učiteljica reda in strogosti, vendar nikdar kot kopija, ampak samo kot element discipline in pomoček k vsestranski jasnosti. Ker šola poleg tega pušča poln razmah individualnemu razpoloženju gojenca, se zdi njena pedagoška plat na višku in ker daje podlage, ne absolutnih formul, ker uči arhitektonsko misliti in smotreno kombinirati, nam ta dela obetajo samostojno mislečo in samostojno oblikujočo generacijo, ki bo izšla iz nje.

V publikaciji se brez razlike vrstijo dela učencev, pomešana z deli profesorja. Njegov duh je tudi, ki veže vse v celoto, in njegova sugestivna sila je, ki omogoča pri učencih dela, ki vzbujajo ali bi morala vzbuditi pozornost kot zanimivo formulirana mnenja o marsikaterem perečem arhitektonskem vprašanju našega mesta.

Tako je n. pr. Dušan Grabrijan napravil poskus, rešiti pereče vprašanje Narodne galerije. Načrt je iz dobe, ko še ni bilo danih trdnih tal za rešitev tega

vprašanja s pridobitvijo Narodnega doma. Galerijo projektira zunaj mesta v parku Tivoliju na desno od gradiča. V zvezi s tem predlaga popolno preureditev celega parka. Poslopje snuje popolnoma po modernih načelih največje porabnosti za dani namen. Tudi zunanjščina se odreka vsem nepristnim elementom in gradi estetsko formo zunanjščine samo iz notranje delitve stavbe kot nekoliko višjo kubično sredino in dve dolgi stranski krili z močno poudarjenimi horizontalami. Pri tem pa je srednji del neprimerno bogatejši od stranskih v stalni neločljivi zvezi s tektoniko stavbe. Masivna rustika nizkega pritličnega dela na padajoči črti terena nosi stopnjevaje lomljeni, bogato arhitektonsko in dekorativno obdelani pas, ki odgovarja glavnemu dohodu, nad njim pa je do zopet drobno dekorativno zarobljenega vrha fasade gladka masivna stena, ki jo motijo samo tri okrogle odprtine, troje velikih oken pa je postavljenih neposredno na pritlični pas. Čudovita v svoji enostavni tektoniki in rafinirani netradicionalni dekorativnosti je ta fasada. — Drugi je projekt Franceta Tomažiča za regulacijo Krekovega in Vodnikovega trga. Da projektira odstranitev Mestnega doma in njegovo ponesrečeno vlogo nadomešča z velikopoteznim monumentalnim dohodom na Grad, temu se ne čudimo, ker vsi sami čutimo nevzdržnost sedanjega položaja. Na Vodnikovem trgu predlaga odstranitev obstoječega kompleksa Mahrove hiše in kar je ž njim v zvezi, in stavi na njegovem mestu z zožitvijo tlorisa do širine napram trgu obrnjenega trakta semenišča poslopje, kjer naj bi bil konservatorij in mestni uradi. Trg dobi na ta način nazaj toliko pogrešani nekdanji arhitektonski okvir, Vodnikov spomenik pa svoje oporišče in pendant v ožjem delu trga začetkom Poljanske ceste. Stavba je zasnovana na istih osnovnih načelih kakor Narodna galerija, efekt zunanjščine pa popolnoma različen od onega in še bolj monumentalno enostaven.

Med izvršenimi deli vidimo Tomažičev nagrobni spomenik † Likoviču in Dušana Grabrijana spomenik Ketteju, Murnu in Cankarju. Plečnik objavlja prizidek k svoji hiši v Trnovem in bronast lesteneč za oljnate lučice, D. Grabrijan srebrn kelih, Tomažič pa srebrn ciborij za cerkev v Poljanah.

Med različnimi projekti nas zanima Plečnikov načrt za Stadion v Ljubljani, ki se že izvršuje, ter že svoj čas v Domu in svetu objavljeni zamisel Dragotina Faturja za regulacijo Marijinega trga v Ljubljani. Projekt je skrajno vpoštevanja vreden vsaj kot ideja ker omogočuje ohranitev arhitektonsko lepega starega mostu in obenem iz sedanjega prometnega križišča pred franciškansko cerkvijo ustvarja resnično novo središče mesta, ki bi ga bilo treba seve arhitektonsko deloma šele izgraditi. Fr. Tomažiča načrt za adaptacijo Trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani je medtem v velikem delu že izvršen. Važno je, da je znal izrabiti nenavadno visoko podstrešje brez bistvene spremembe zunanjščine, tako da kdor ne ve, kaj je bilo izpremenjeno, izpremembe na stavbi, ki je praktično pridobila celo nadstropje, niti ne zapazi. V zvezi z načrti učencev je zanimiv Plečnikov projekt za prizidek k neki obstoječi stavbi.

Med projekti za cerkvena dela so še vedno aktualni, po bogatosti raznovrstnih, po zasnovi zelo različnih rešitev pa za naše uborne arhitektonske raz-

mere naravnost fundamentalni štirje načrti za novo cerkev sv. Magdalene v Mariboru. Četudi naša javnost še ni dozorela, da bi razumela visoke kvalitete teh načrtov in daje še vedno prednost psevdokvalitetam, je nedvomno že z izvršitvijo načrtov samih brez ozira na izvedbo ali neizvedbo naložen kapital, ki upam, da bo še kdaj rodil svoje sadove. V razvoju tendenc, ki jih zastopa spomeniško varstvo in glede možnosti njih estetske in praktične realizacije pomenijo ti načrti v Sloveniji naravnost mejnik. Pravilnost in umetniško kvalitetno neoporečnost ideje pa najlepše potrjuje pravkar dovršena Plečnikova cerkev v Bogojini v Prekmurju, katere uresničitev bo pač pomedla s trdovratno ukoreninjenimi predsodki glede tega, da se staro ne da združiti v organsko enoto z novim.

Sledita dve študiji za zunanjščino cerkve Srea Jezusovega za Prago, glede katere je pozval kritik Pečírka v Prager Presse začetkom novembra, v številki, posvečeni češko-jugoslovanski vzajemnosti, češko javnost, naj napne vse sile, da se izvrši to delo, ki bo češkemu glavnemu mestu v trajen ponos.

J. Plečnik objavlja dalje dva prva projekta za cerkev v Bogojini, ki ju je oba žrtvoval novi ideji samo iz ljubezni do stare cerkve, katere ohranitev je omogočil s tretjim, sedaj izvršenim projektom. Sledi izredno učinkovita skica za cerkven interier, ki je deloma služil za podlago drugega bogojinskega načrta. Še večjo zanimivost pa dobi ta skica v zvezi s sledečima dvema oltarnima načrtoma, katerih drugi je bil mišljen za cerkev sv. Duha na Dunaju. V novejših dveh načrtih prevladuje enostavna, preprosta, skoraj skopa, a arhitektonski skrajno pretehtana monumentalnost proti dekorativnemu bogastvu projekta iz starejše dunajske dobe. Plečnikov »Vhod v božji grob« in J. Omahna načrt za medtem izvršeno kapelico sv. Antona v Horjulu zaključujeta ta oddelek.

Mnogo zanimivih idej vsebujejo tudi oddelki Mala dela, spomeniki, osariji, nagrobni spomeniki ter Drobiž (več ličnih osnutkov za platnice publikacij Mohorjeve družbe).

Ta druga publikacija Ljubljanske šole za arhitekturo nam je v primeri s prvo dokaz, kako globoko že posega njeno delovanje v vse panoge arhitekturnega področja naše domovine. Frst.

Josef Kreitmaier S. J.: **Von Kunst und Künstlern.** Gedanken zu alten und neuen künstlerischen Fragen. Z 48 reprodukcijami. Herder & Co, Freiburg i. Br., 1926.

Knjiga vsebuje pisateljeve članke, ki so izšli tekom zadnjih 12 let večinoma v Stimmen der Zeit. Zato je razumljivo, da ne tvorijo popolne organske celote in so le približno nanizani v logično vrsto, naravno je tudi, da se marsikaka misel ponavlja in da bi se gradivo, če bi bilo podrejeno enotni zasnovi, dalo porabiti učinkoviteje in smotreneje.

Razporedba je sledeča: Umetniški človek — Moderno slikarstvo od včeraj in danes (Impresionizem in ekspresionizem) — Duhovne podlage ekspresionizma — Primitivna umetnost — O bližajoči se umetnosti — Kriza krščanske umetnosti — Konfesionelna umetnost — Ekspresionistična cerkvena umetnost — Misli z ozirom na »Werkbund« — Leo Samberger — Albin Egger-Lienz — Felix Baumhauer in

Otto Graßl — O umetniški svobodi. — Že iz naslovov člankov razvidimo glavne poteze vsebine te knjige, ki se peča v prvi vrsti z glavnimi oblikami umetnosti sedanosti, ki jih tolmači in opredeljuje napram njim stališče katolika in posebej razglablja o njihovi porabnosti za cilje cerkvene umetnosti. V drugi vrsti razpravlja o splošni umetniški krizi ter posebej o krizi krščanske umetnosti, ki se prepogosto pomišlja okoristiti se tudi z nedvomno dobrimi stranmi moderne. Posebej se bavi ob aktualnih razstavah cerkvene umetnosti in idejah in uspehih Werkbunda z bistvom krščanske, posebej cerkvene umetnosti in zaključi svojo serijo z razpravo o umetniški svobodi, kjer tvori velik del vprašanja nagota in njena dopustnost v umetnosti. Postavi se na širokogrudno, po našem mnenju pravilno stališče, s katerega odklanja vse ono, ki na ta ali oni način kaže seksualen namen.

Kakor pisatelj sam v uvodu ugotovi, označuje njegovo stališče napram umetniškim pojavom predvsem eklecticismem, ki ničesar iz principa ne odklanja, če se ni prepričal o njegovi neprikladnosti, in sprejema vse, kar je spoznal kot dobro ali umetniško jako.

Ker se knjiga obrača na poprečnega izobraženca, občuti strokovnjak v nji mnogokaj kot balast, ki deloma celo zamegljuje učinkovitost mnogih dobrih opazk in spoznanj, ki so aktualna za katoliški milje, kakor njegovo stališče napram umetnosti sploh, moderni posebej ter napram nalogam cerkvene in religiozne umetnosti, in bi zaslužila, da so že zdavnaj prožela vso katoliško javnost. Bridko se nas dojmi iz naših vsakdanjih umetniških razmer, ko n. pr. ugotavlja na str. 126, da neokusnost spremlja kristjana prav do groba, ali kako slepo gre umetnost v verski in cerkveni službi mimo nespornih napredkov v moderni umetni obrti itd., ko si stavi vprašanje, kako premagati akutno krizo, v kateri se nahaja krščanska umetnost, in pravilno ugotavlja, da je ne bodo rešili teoretiki, ampak edino ustvarjajoči umetniki, katerim moramo vsi drugi samo pomagati pri odstranitvi zaprek. Za naše razmere zelo aktualen je tudi mestoma članek Konfessionelle Kunst, kjer na strani 145 opredeljuje na podlagi spisa J. van Acken, Christozentrische Kirchenkunst ideal moderne katoliške cerkve kot »mašno cerkev« in idealno obliko, ustvarjeno na ti podlagi, opisuje takole: Neprevisoki zvonik naj se dviguje nad oltarjem, da se že zunanje poudari najvažnejši del cerkve. Porablja naj se moderne betonske in rabič-tehnike, ki omogočujejo največja svodna razpetja in prihranitev velikanskih količin gradiva pri opornikih; oltar naj se pomakne v glavni prostor namesto dosedaj navadnega mesta v posebnem ločenem prostoru, da se uresniči beseda kanona »et omnium circumstantium« ter se pri povzdigovanju ne vidita hostija in kelih samo nazaj; oltarni prostor naj bo na poseben način razsvetljen, Kristusov kip naj ima vladajoče stališče, izogiba naj se večladijnosti, prednost naj se daje centralnim zgradbam, obhajilna miza naj se namešča na treh straneh ob oltarju, cerkev naj se imenuje po velikih verskih skrivnostih. — Opredelitev tega modernega cerkvenega ideala nas zanima posebno v zvezi s tem, kar je uresničenega v novi frančiškanski cerkvi v šiški, ki izpolnjuje večino teh zahtev. Frst.

OCENE.

Josip Grdina: Štiri leta v ruskem ujetništvu. V dodatku: Pregled zgodovine ruskega naroda. Ljubljana, 1925.

Knjigo, ki obsega 611 strani, je napisal slovenski Amerikanec, samouk, in to je treba upoštevati pri njeni oceni. Nedvomno je, da jo bodo preprosti čitatelji, posebno taki, ki so slične dogodke, kakor jih pisatelj opisuje, sami doživeli, z zanimanjem čitali. Na stvarno stran te knjige se sploh ne spuščam, ker bi bilo treba preveč korigirati v jezikovnem oziru, tudi glede ruščine, kolikor nastopa, dalje glede gotovih naivnih pisateljevih refleksij in opazovanj. Globljih opazovanj in doživetij, ki bi knjigi dajala literarno vrednost, ni, edina njena dobra lastnost je naivnost, s katero so podani dogodki, ki so pa preveč razblinjani, da bi bili umetniško učinkoviti, in deluje samo to, kar je človeškega na spisu in pa kolikor se v teh doživljajih zrealizirajo veliki svetovnozgodovinski dogodki. Posebno velja to za doživetja pod boljševiškim režimom. Tudi memoarna vrednost njena je malenkostna; ker pa v poljudni literaturi, kjer nimamo nobene obširnejše poljudne zgodovine Rusije in posebno zadnjih revolucionarnih dogodkov, izpolnjuje nedvomno vrzel, bo našla bržkone več hvaležne publike kakor marsikatera visoko-umetniška ali temeljito znanstvena knjiga.

Frst.

Ante Dukić: Iz dnevnika jednog magarca. Zagreb, 1925. Tisak i naklada Jugoslovenske štampe. Dukićev motiv je že od včeraj. Poznam med drugim Ségurjeve: Mémoires d'un Ane. Bizarnost 1. strani kot 65. je kaj cenjen domislek. Bereš, prebereš svojih petdeset strani z rastočim ugodjem. Močno je in te prijetno spominja na Kovačevića (U registraturi). Bereš naprej, pa te bridko odbije preglasno in vsiljivo propagandno proslavljanje »narodnega svečeništva« z besedo proti papežu — »Očuhu«. Razvojna črta fabule, kako se zaostalo, konservativno hrvatsko selo prebudi v narodno in gospodarsko zrelost, je tradicija literature — Kozarac. Slog je modernost (Nazor), dnevniška aforistika in poentilizem. Hierarhični patos cerkvenega besedja je — da milo rečem — »padanje iz vloge«, kakorkoli sicer veristična tipičnost. Vonj: ne realnost ne simbolnost. Oboje: tipika (gazda, glavar, plovnik — nar. svečenik, Dobraš — Dobriša i. p.). Dukić je pisateljska moč, a služi naj domovini s čisto umetnostjo. Ob tej njegovi knjigi sem vesel, da sem spisal Božje mejnike. Potrebni bodo Hrvatom. Proslavljajo »plovana« proti Dukićevemu »svečeniku«, ki je — zabloda!

Dr. I. Pregelj.

Danko Andjelinović: Jutarnja zvona. Zagreb, 1925. Štampa Jugoslov. novinskog d. d. Ilustracije i naslovni list: Marijan Trepše.

D. Andjelinović je stopil v javnost že s svojo tretjo zbirko, saj se je že l. 1918. prvič pojavil z »Galebi« in nekaj pozneje z »Laticami«, toda tudi v »Jutranjih zvonovih« ni napredoval, temveč se je spet pokazal impresijonističnega lirika, ki je oblikovno zaokrožen, po doživetjih in idejah pa nam ne nudi nič novega in nas ne vodi v globine človeške duhovnosti. V svoji zbirki je zbral pesmi iz let od 1923 do

1925, razdeljenih v devet ciklov, ki pa se ne ločijo dosti drug od drugega. Najvišje se idejno povzpne v »Vrzinem kolu« petih sonetov, kjer pa se razkrije kot racijonalist, ki se vrta z razumskim meditiranjem v večne probleme:

»Zar križnim putem patnje i nemira
čitavo ljudstvo hočeš podić k sebi;
Je l'čovjek igra il' jezgra svemira?»

Zar zid taj, srušit mu naš mogo ne bi,
podignut rukom boga il' kumira;
ti li nas stвори, il' smo prkos tebi?»

Njegova doživetja zajamejo samo čuvstvena ozračja barv, valov, senc, podob. V tem svetu se Andjelinović razvije v pesnika, ki te njegova pesem prevzame (na pr. »Bijela noć«), ki (v »Cestah«) s tihimi stihii pričara stanja razčuvstvene duševnosti.

Miran Jarc.

PREJELI SMO V OCENO:

Slovenicus: Koliko je Slovencev na Korškem? Na podlagi dr. Wutte-Streitovega zemljevida župnij krške škofije iz l. 1925 in letopisa krške škofije za l. 1926. Ljubljana, Jugoslovenska Matica, 1926.

Alojzij Gradnik: De profundis. Pesmi. Z lesorezi opremil B. Jakac. Zelo okusno izdana knjiga! »Jug«, Ljubljana, 1926.

Glasnik Saveza trezvene mladeži. L. VII. Beograd, 1926. Mesečnik.

Ljubomir Micić: Antievropa. Izdanje Zenita št. 9. Beograd, 1926. (Uvod: »Vanumna poezija i Antievropa«. Protest proti evropeizaciji Balkana. Poezija te knjige naj je izraz anti-evropskih čuvstev duhovne revolucije na Balkanu.)

Jack London: Železna peta. Leposlovna knjižnica, zv. 6. Zadružna založba, Ljubljana, 1926.

Index: Homoseksualnost. Ljubljana, Samozaložba, 1926.

Spomenica Petra II. Petrovića Njegoša — Vladike rada. 1813—1851—1926. Uredio Dušan D. Buksan. Izdanje glavnog odbora za prenos Njegoševih kosti. Državna štamparija na Cetinju, 1926. (Vsebuje v glavnem korespondenco Petra II. Petrovića Njegoša).

Molière: Scapinove zvijače (Les fourberies de Scapin, 1671). Komediya v treh dejanjih. Prev. Niko Kuret. Ljudski oder, VIII. Ljubljana, Jugoslovenska knjigarna, 1926.

Knjige »Vodnikove družbe« za l. 1927:

1. Velika pratika za l. 1927.
2. Juš Kozak: Beli mecesen.
3. Vladimir Levstik: Pravica kladi. Povest.
4. Iz tajnosti prirode. Zbirka poljudno znanstvenih črtic. Uredil dr. Pavel Karlin.

Knjige so v splošnem solidno opremljene. V družbenem znaku in v tipografski arhitektoniki koledarskega dela pratike se naslanja na Mohorjevo družbo, katere dolgoletni razvoj je sploh videti oporna točka za te publikacije.

Dom in svet v letu 1927

Ko praznuje naš list z vstopom v prihodnji letnik svoj štirideseti jubilej, se ne nameravamo sklicevati na zasluge za slovensko kulturo in izobrazbo iz njegove preteklosti, tudi ne nameravamo radi tega dejstva reči: Dosegli smo polno moško dobo starosti in s tem dospeli do viška, na katerem je vse popolno, kar nudimo in bodočnost nima več nerešenih problemov za nas. Prav nasprotno se danes bolj kot kdaj zavedamo, da smo **o r g a n** slovenske katoliške kulture, po katere potrebah se moramo ravnati, ker smo le **s r e d s t v o** na poti do velikega cilja, ki je bil načrtan pred nami in bo preživel naše napore. Zrcalo časa, v katerem živimo, smo in smo z razvojem slovenske kulture usmerjeni nevzdržno naprej, da ji po svoje utrdimo postojanke. Kot oblikovavci življenja pa nismo zato nič manj njegovo orodje, čeprav se zavedamo, da mu naša volja more in mora črtati pot.

Dom in svet se ob svoji štiridesetletnici zaveda, da v življenju ni obstanka in da ostane mlad le tisti organizem, kateremu redno pritakajo nove sveže sile, ki ga neprestano prenavljajo. Ker Dom in svet ne mara ostareti, se ob svojem jubileju z zaupanjem ozira po novi generaciji, ki je poklicana, da mu za nov decenij izkleše njegov obraz in mu pomaga do novih zmag. Naj gre torej njegova pot ž njimi ne za artističnimi gesli kakogakoli *l'art pour l'art* isma, ampak po njihovih stopinjah k duhovni in etični obnovi bolnega človeka ter naj se uvrsti v pravo socialno razmerje do družbe, da tako najde tisto mesto, ki mu ga je določil novi čas.

Naše opravičilo ostane torej slej ko prej zavest čilosti in potrebnosti. Naš pot je iskanje smeri, v kateri nas najbolj potrebuje naš čas, naš cilj je biti glasnik, vodnik in oblikovavec — oblikovavec slovenske besede in njene umetniške forme, vodnik v deželo najvišjih sfer duhovne kulture, ki jih je dosegel naš narod, glasnik njegovih idealov, kakor jih spoznavamo v trozvočju: narod — vera — kulturni napredek.

Iz programa za prihodnje leto opozarjamo samo na nekaj najvažnejših točk, v ostalem pa bo naš cilj ta, da postane naš list čim živahnejši v svojem poročevalskem delu, radi česar smo celo pripravljene omejiti obseg Leposlovnega dela. V **Leposlovnem delu** bomo priobčili daljšo Povest Matije Malešiča, ki je letos v Mladiki postavil trdno stopinjo v našo literaturo s svojim »Kruhom«, dalje Ksaverja Meška Mladost, ki je prvi del trilogije »Življenje«; F. S. Finžgar bo nadaljeval s poglavji svojega romana. Razen teh so obljubili prispevke v leposlovnji prozi dr. Ivan Pregelj, France Bevk, Narte Velikonja, Janez Jalen, Bogomir Magajna in drugi. Prof. A. Sovrè in drugi nam preskrbijo krajše sestavke iz svetovnih literatur. Zvesti nam ostanejo naši pesniki Silvin Sardenko, brata Vodnika, Jože Pogačnik, Tine Debeljak, T. Seliškar itd. — V **Prosvetnem delu** bomo nadaljevali s študijami iz Prešernove dobe iz peresa dr. A. Žigona in bomo priobčili aktualno študijo dr. Fr. Čibeja Problem slovenske izobrazbe. Anton Vodnik napiše študijo o umetnosti kiparja Franciška Robbe. Literarne in umetniške sestavke, poročila in ocene bodo pisali dr. Fr. Mesesnel, dr. St. Vurnik, Rajko Ložar, Jože Pogačnik, Tine Debeljak, P. dr. Roman Tominc in drugi. — V **Ilustrativnem oziru** ostane nemo v dosedanjem okviru: seznanjali bomo čitatelje v prvi vrsti s problemi sodobne domače in od časa do časa tudi tuje umetniške kulture. Prva številka bo prinesla nekaj izbranih del iz arhitekturne šole prof. Iv. Vurnika, ki bo v posebnem spisu razložil program in cilje te šole. — Uredništvo ostane dosedanje.

Dom in svet bo izhajal v prihodnjem letu osemkrat, in sicer: 1. januarja, 15. februarja, 1. aprila, 15. maja, 1. julija, 15. avgusta, 1. oktobra in 15. novembra.

Naročnina stane 100 Din letno; dovoljeno je tudi polletno plačevanje po 50 Din, v izjemnih slučajih tudi četrtletno po 25 Din. Dijaki (želi se, da naročajo skupno) plačajo 75 Din letno.

Za obnovitev naročbe za prihodnje leto in pridobitev novih odjemalcev se priporočata

UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO.